

MUZAFFER KILIÇ**

BÜŞRA ÇELİK***

Bâkî'nin Gazellerine Ek ve Derzi-zâde 'Ulvî'ye Nazîreleri*

The Addition to Baki's Ghazals and His Naziras to Derzi-zâde Ulvi

Ö Z E T

Osmanlı edebiyatı şairlerinin çeşitli sebeplerle divanlarına dahil etmedikleri yahut divanlarını tertip ettikten sonra yazdıkları şiirler vardır. Bu şiirlere yine bu sahanın mahsullerinden olan mecmualarda veya başka eserlerin içerisinde denk gelinebilmektedir. Mecmuaların yanı sıra az da olsa bazı divan nüshalarında başka şairlerin şahıs ve eserlerine yönelik yeni bilgilere rastlanır. Bu şekilde ortaya çıkan her bilgi, öncesinde yapılan çalışmaların eksiklerini tamamlayarak kapsamını genişletmektedir.

Bâkî (ö. 1600) de bu türden örneğine sıkça rastlanılan şairlerden biridir. Bu sebeple mecmualardan hareketle Osmanlı edebiyatının en müstesna şair ve devlet adamlarından biri olan Bâkî'nin divanında yer almayan gazellerine yönelik çalışmalar yapılagelmiştir. Bu makalede ise Derzi-zâde 'Ulvî (ö. 1585)'nin divan yazmalarından birinin derkenarında karşılaşılan ve Bâkî'nin önceki yayınlarda bulunmayan şiirlerine yer verilecektir. Ayrıca aynı yazmadan hareketle Bâkî'nin şimdiye kadar herhangi bir vesile ile değinilmeyen çağdaşı Derzi-zâde 'Ulvî'nin gazelleri zemininde yazdığı nazireleri tanıtılacaktır. Burada Bâkî'nin Divân'ında bulunmayan gazelleri kadar nazireleri de 'Ulvî ile etkileşimini gözler önüne sermesi ve şiirleri kıyaslandığında 'Ulvî'nin de en az Bâkî kadar kudretli bir şair olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

ANAHTAR KELİMELE R

Bâkî, Derzi-zâde 'Ulvî, Gazel, Nazire, 16. yy., Eski Türk Edebiyatı.

ABSTRACT

There are poems written by Ottoman Literature poets that they did not include in their divans for various reasons or they wrote after arranging their divans. These poems can be also coincided with in the majmuas or another literary works of this field crops. In addition to the majmuas, in a small number of divan copies contain new information about personality and works of another poets are encountered. Any information that emerges in this way broadens the scope by complementing the shortcomings of previous studies.

Bâkî (d. 1600) is also one of the poets frequently encountered in this kind of example. For this reason, studies have been carried out on the ghazals of Bâkî, one of the most exceptional poets of Ottoman literature and a statesmen, which are not included in the divan. In this article, the poems of Baki, which are encountered in the edge of one of the copies of the Derzi-zade 'Ulvi (d. 1585)'s Divan, which are not found in the previous publications, will be given. In addition, through the same manuscript, Baki's naziras to his coeval Derzi-zade 'Ulvi's ghazals will be introduced, which have not been mentioned on any study. Here it is very important that the naziras as well as the ghazals that are not in the Divan of Baki show that 'Ulvi is at least as mighty as the Baki when his poetry is compared to his.

KEYWORDS

Bâkî, Derzi-zâde 'Ulvî, Ghazal, Nazira, 16th century, Old Turkish Literature.

* Makalenin Geliş Tarihi 13.04.2017/ Kabul Tarihi: 26.05.2017.

** Doktora Öğr., Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, (mzffrkilic@gmail.com).

*** Araş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, (busra.celik@hotmail.com).

Giriş

Osmanlı edebiyatına mensup divan sahibi şairlerinin bir kısmında çeşitli sebeplerden dolayı divanlarına dahil olmayan şiirlere rastlanır. Şairlerin bilerek divana dahil etmediği yahut divanı tertip ettikten sonra yazdığı şiirler ise yine bu sahanın mahsullerinden olan mecmualarda veya başka eserlerin içerisinde dahil edilmiş bir şekilde karşımıza çıkar.

Bu tür örneklerine sıkça rastlanılan şairlerden biri de Bâkî'dir. Onun mecmualarda bulunup divanında bulunmayan şiirlerine dair birçok yayın (Fidan 2010: 95-108; Taş 2010: 181-192; Kesik 2012: 1489-1500; Kesik 2012: 115-122; Kesik 2012: 337-350; Bahadır 2013: 187-213; Köksal 2013: 319-330; Tanyıldız 2015: 39-87) yapılmıştır. Bu çalışmalarda, mecmualardan hareketle *Bâkî Dîvân'*ında yahut onunla ilgili yeni harfli yayınlarda bulunmayan pek çok şiir tespit edilmiştir. Böylelikle mevcut yayınlardakine ek olarak birçok yeni şiir dikkate sunulmuştur. Bu çalışmada ise Derzi-zâde 'Ulvî'nin divan nüshalarından birinin derkenarında bulunan Bâkî'ye ait şiirlerden *Bâkî Dîvân'*ı neşirlerinde ve bahsi geçen çalışmalarda yer almayan gazeller ile birlikte 'Ulvî'nin şiirleri zemininde Bâkî tarafından yazılan nazireler değerlendirilecektir.

16. yüzyılın en önemli şairlerinden biri olduğu ittifaken kabul edilen Bâkî'nin birçok gazelinin yine çağdaşı sayılan ve henüz eserleri üzerine kapsamlı bir çalışma yapılmayan divan sahibi şairlerden Derzi-zâde 'Ulvî'ye nazire olması dikkat çekicidir. Şimdiye kadar birinci sınıf şair olarak kabul gören Ahmed Paşa, Necâtî, Fuzûlî gibi şairlerin şiirlerine nispeten ikincil şairler tarafından yapılan nazirelere dair birçok örnek bulunmaktadır. Bu makalede ise kendine özgü bir şiir tarzı oluşturan, sadece kendi asrında değil, sonraki asırlarda da şiirleri bir mektep hizmeti görüp, açtığı şiir vadisini takip edenlere "Bâkî muâkibi" denilen ve Anadolu sahasında yetişmiş en değerli şairlerden biri olan Bâkî'nin Derzi-zâde 'Ulvî'nin şiirleri zemininde inşa ettiği nazireleri tanıtılacaktır.

Bu durum 'Ulvî'nin de yaşadığı çağda itibar gördüğünü ve şiirlerinin beğenildiğini gözler önüne sermektedir. Ne var ki bu zamana kadar Derzi-zâde 'Ulvî'nin şiiri ve şairliği araştırmacılar tarafından göz ardı edilmiş ve hak ettiği şairlik unvanı kendisine teslim edilmemiştir. Bu

makale, hakkında ciddi ve kapsamlı çalışma yapılmayan ve edebiyat tarihlerinde dahi kendisine çoğu zaman yer bulamayan 'Ulvî'nin, kısmen de olsa şiir sanatı ve edebi şahsiyetine dair okuyucuya bilgi verecektir. Ayrıca şair hakkında tarafımızca yapılmakta olan *Derzi-zâde 'Ulvî Dîvânı* adlı çalışma, 'Ulvî'nin kıymetinin anlaşılmasını ve sadece erbabınca bilinip sevilen şiirleriyle ilgili daha doğru değerlendirmelerin yapılmasını sağlayacaktır.

Bâkî, 'Ulvî'nin şiirleri zemininde yazdığı 37 nazire ile 'Ulvî'nin şairlik kudretini ve şiirlerinin güzelliğini takdir etmiş olmaktadır. Buna karşın 'Ulvî, her ne kadar Bâkî gibi birçok şairin var olduğunu ifade ederek başını dik tutmasını söylese de şu beytiyle asrın Sultânı-ş-suarâsı Bâkî'nin sağlam ve makbul bir üslubunun varlığını kabul ettiği söylenebilir:

Müsellemdür diyü **Bâkî** edâda 'Ulvi baş egme
Bu 'aşr içre niçe anuñ gibi şâhib-edâlar var¹

Birçok övgü dolu numuneden sadece biri olan bu beyitte 'Ulvî'nin kendi şiirini her şair gibi makbul gördüğünü ve kendisinin Bâkî'den aşağı kalmadığını dile getirmektedir.

Adı Mehmed² olan ve *Derzi-zâde* (Kılıç 2010: II/1105; Kutluk 2014: II/646; Solmaz 2005: 429; Kutluk 1997: 178; İsen 1994: 318; Şemseddin Sami 1996: IV/3174)³ namıyla şöhret bulan 'Ulvî, İstanbulludur . (İsen 1994: 318; Solmaz 2005: 429; Kılıç 2010: II/1105; Şemseddin Sami 1996: IV/3174). İlk eğitimini babasından alan ve kardeşi şair Re'yî (ö. 1574) ile birlikte ilim yoluna girdiği (Kutluk 2014: II/648)⁴ ile Hubbî Monlası olarak anılan Vusûlî Mehmed Efendi (ö. 1590)'nin danışmendliğinde bulunduğu zikredilir (İsen 1994: 318). Turak Çelebi (ö. 1563)'nin kendisini Şehzâde Selim (ö. 1574) ile tanıştırması akabinde şehzâdenin yakınlığını kazanarak bölüğünde hizmete başlar (Kutluk 1997: II/649). Muhabbeti ve methiyeleri sayesinde şehzâdenin (Kılıç 2010: II/1105-1106;

¹ S: 113^b; -A; -İ; -P.

² Şairin adıyla ilgili detaylı bilgi için bk.: Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, (Hzl.) İbrahim Kutluk, C. 2., s. 646.; Gelibolulu 'Âlî b. Ahmed, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, (Hzl.) Mustafa İsen, s. 318.; Riyâzî, *Riyâzü's-Şu'arâ*, Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 3724: 109^a.

³ Ayrıca bk.: Riyâzî, *Riyâzü's-Şu'arâ*, Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 3724: 109^a.

⁴ Ayrıca bk.: Riyâzî, *Riyâzü's-Şu'arâ*, Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 3724: 109^a.

Kutluk 2014: II/649; Kutluk 1994: 179; İsen 1994: 318) ve yine şehzadenin musahiplerinden Nihânî mahlasıyla şiir yazıp iyi bir kemağçeci olan (İnalçık 2011: 60-62) Defterdar Nihânî Turak Çelebi'nin ihsanlarına nail olmuş, özellikle Turak Çelebi şairi hayatı boyunca himaye etmiştir (Kutluk 1997: II/649). Tezkire yazarları her ne kadar 'Ulvî'nin vatanından ayrılma sebebini, Kanunî Sultan Süleyman (ö. 1566)'a eleştiri olarak yazdığı iddia edilen "*Dil harâba varıyor sîneye cânân gelsün / Şehri hâlî komasun tahtına sultân gelsün*" matlalı gazeli olarak (Kutluk 2014: II/649; Kutluk 1994: 179-180; İsen 1994: 318) göstermişler de 'Ulvî, Turak Çelebi'nin 1563'te Kanuni Sultan Süleyman'ın fermanıyla idam edilmesinin derin tesiri ile vatandan ayrılır.⁵ 1566'da Şehzâde Selim'in tahta geçişine kadar seyahatlerde bulunur. Birkaç yıllık seyahatin ardından İstanbul'a döner ve bir süre sonra padişah fermanıyla Monla Çelebi'nin mülazımlığına atanır. Mülazım olduktan sonra şiirlerini bir araya toplayarak divanını tertip eder.⁶ Kanuni Sultan Süleyman (ö. 1566), II. Selim (ö. 1574) ve III. Murad (ö. 1595) olmak üzere üç padişah dönemini idrak eden şair 1585'te İstanbul'da vefat eder⁷ ve Galata Mezarlığı'nda Kanlı-kozlar denilen mevkiye defn olunur (Yavuz ve Özen 1972: II/23).

'Ulvî'nin karakterine ve şiirine dair değerlendirmelerden bazıları şu şekildedir: Şairliğinde incelik ve dikkat bulunan şair, gazel ve kaside yazmaya muktedir, ayrıca tarih düşürmede mahirdir (Kılıç 2010: II/1106). Şûh bir üsluba sahip olmakla beraber atasözü gibi söz söylemede Necâtî (ö. 1509)'nin, belagatli mazmunlarıyla da Zâtî (ö. 1546)'nin takipçisidir. İnce edasıyla Hayâlî (ö. 1556)'nin dengi, akıcı ve ahenkli sözleriyle de Hilâlî (ö. 1543)'yi kısıktırarak derecede kudretlidir. Baştan sona sanatlı kasideleri, nefis gazelleri terci-bend ve tahmisleri bulunan şairin eserleri oldukça sevilmiştir (Solmaz 2005: 429). Gazel söylemede sade, âşıkane ve belîğ gazelleriyle İshak Çelebi (ö. 1536) yolundadır. Âşıkane gazellerinde söz söyleme kabiliyeti açıkça görülür. Tesirli şiirleri, yakıcı gazel ve

⁵ Konu hakkında detaylı bilgi için bk.: 'Ulvî, *Divân*, Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Ek No: 150: 11a.

⁶ Konu hakkında detaylı bilgi için bk.: 'Ulvî, *Divân*, Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Ek No: 150: 23a.

⁷ Konu hakkında detaylı bilgi için bk.: Riyâzî, *Riyâzî's-Şu'arâ*, Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 3724: 109a.; Kâf-zâde Fâ'izî, *Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr*, (Hzl.) Bekir Kayabaşı, s. 427.; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn An Esâmî'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, (Terc) Rüştü Balcı, s. 659.

sözleri vardır (İsen 1994: 318-319). Şiirlerinde tenasüp, tevriye ve iham kullanma kabiliyeti ile ifade ve söyleyiş güzelliğini oldukça ilerletmiştir. Can alıcı ve kendi icadı olan eşsiz kasideleri bulunur (Kutluk 2014: II/646). Şiirleri üslup olarak parlak, mana bakımından yakıcıdır (Kutluk 1997: 178-179). İnce ve zarif icatları bulunan şairin muhayyel, sanatlı ve müessir gazelleri bulunmaktadır (Kutluk 2014:II/646; Kutluk 1997: 178-179). Zamanının tatlı ifadeli şairlerindedir.⁸ Murabba, tahmis, mersiye, tesdis ve tercileri de meşhurdur (Kutluk 2014: II/651).

Bu olumlu değerlendirmelere karşın haksızca yapıldığı ileri sürülen “Çok söyleyen bir şairdir ve şiirlerinin edası sadedir” (Kutluk 2014: II/646) şeklindeki şiirine yönelik eleştirinin yanında “ilmi yönünün yetersiz olduğu ve Fars şairlerle olan yakınlığı yüzünden zihni kabiliyetinin zayıfladığı” (İsen 1994: 318) yönünde şahsiyetine yönelik görüşlere de yer verilmiştir.

Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere Derzizâde ‘Ulvî, üretken ve hemen hemen her nazım şeklinde makbul ve beğenilen şiirler yazmış, devrinin önde gelen şairlerinden biri olmuştur.

Derzi-zâde ‘Ulvî Dîvânı üzerine daha önce çalışmalar yapılmıştır. Bunların ilki Ali Nihad Tarlan’ın Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Ek 150, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 304 ve İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar 1532 (*Mecmua-i Devâvin*)’deki yazmalardan hareketle 1963 yılında Nezahat Büyükdemirtaş’a “*Ulvî Divanı (Tevhid, naat, dibace, kasaid)*” ve Işıl Ergin’e “*Ulvi : Hayatı Gazellerinin Edisyon Kitiği*” başlıklarıyla hazırladığı lisans mezuniyet tezleridir. Diğeri ise İsmail Çetin tarafından 1993 yılında Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Ek 150 ve Ali Emiri Manzum 304 numaralı nüshalara dayanılarak hazırlanan “*Derzi-zâde Ulvî (Hayatı Edebi Şahsiyeti ve Divanının Tenkidli Metni)*” başlıklı yüksek lisans tezidir.

Adı geçen çalışmalarda kullanılan nüshalara ek olarak British Museum (İngiltere), Bibliothèque National (Fransa) ve UCLA Library (Amerika)’de divanın yeni nüshaları tarafımızca tespit edilmiştir. Bunlardan UCLA Library (Amerika)’de bulunan nüshanın yaprakları küflenme ve rutubet sebebiyle tahrip olmuş ve okunmaz hale gelmiştir.

⁸ Konu hakkında detaylı bilgi için bk.: Riyâzî, *Riyâzî’ş-Şu’arâ*, Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 3724: 109^b.

Kütüphane sorumlularının, görüntünün anlaşılır olmadığını ve mürekkeplerin birbirine geçmesi yüzünden mikrofilmlerinden okuma yapılamayacağını söylemesi üzerine bu nüsha temin edilmemiştir.

'*Ulvî Dîvânı* ile ilgili bahsedilen bu çalışmalarda şiir niceliklerinde ciddi eksikler, vezin hataları ve yanlış okumalar bulunmaktadır. Ayrıca yeni nüshaların bulunması 'Ulvî'ye ait zemin şiirlerin yeniden tesis edilmesini gerekli kılmıştır. Bu sebeple nazirelerle yapılan kıyaslamalar tarafımızca tesis edilen metne göre yapılmış ve 'Ulvî'nin şiirlerinde esas alınan divan nüshalarının varak numaraları ve nüsha farkları belirtilmiştir.

Söz konusu çalışmalarda Bâkî'nin, bu yazmadaki şiir ve nazirelerine tam anlamıyla değinilmemiş ve şiirleri incelenmemiştir. Bu kadar çok şiir ve nazirenin varlığına ek olarak divanda bulunmayan şiirlerin tespiti bu çalışmayı gerekli kılmıştır. Çalışmada Bâkî'nin şiirlerinde Sabahattin Küçük neşri esas alınmış, yazmadaki farklar ise nüsha farkı olarak dipnotta gösterilmiştir.

Bâkî'nin şiir ve nazirelerinin yer aldığı Süleymaniye nüshası içerik olarak oldukça zengindir. En hacimli *Dîvân-ı 'Ulvî* nüshası olan Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Ek 150 numaralı yazma 247 yapraktan oluşur. 212 (150) (mm.) ebadında; cilâlı, kalın kâğıt üzerine, çift sütuna 15 satırlı ve örneğine rastlanmayan bir hatla yazılmıştır. Baş taraftaki sayfalarda kopuklukların olduğu bu nüshada şiirler siyah mürekkeple; başlık ve mahlaslar, bazı Arapça ve Farsça ibareler, özel isimler, med ve harekeler ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nüshanın 1^a, 24^b ve 25^a varakları hariç tamamı cetvelsizdir. Nüshanın ilk varaklarının üst kısımları rutubete maruz kaldığından bazı varaklarda sararmalar vardır. Müstensih ve istinsah tarihi belli olmayan bu yazmada 'Ulvî'ye ait:

1 Besmele manzumesi, 1 tevhit, 2 na't, 1 mirac-nâme, 2 kısa mesnevi, 1 manzum-mensur karışık dîbâce, 27 kaside, 45 musammat, 676 gazel, 1 Manisa Şehrengizi, 20 tarih, 127 matla (beyit)

bulunmaktadır. Ayrıca nüshanın derkenarlarında Bâkî'ye ait 2 kaside, 1 tahmis ve 155 gazel, Emrî'ye ait 1 gazel ve 'Ulvî'nin kardeşi Derzi-zâde Re'yî'ye ait 27 gazel yer almaktadır. Son iki varakta ise farklı hatla

yazılmış mahlassız birkaç manzume vardır. Bu yazma, Derzi-zâde 'Ulvî'nin en hacimli divan nüshası olmasının yanı sıra şiir başlıkları ile Re'yi ve Bâkî'nin şiirlerini ihtiva etmesi bakımından oldukça değerlidir.

Çalışmada kullanılan kısaltmalar:

Çalışmada kullanılan kısaltmalar; **A:** Dîvân-ı 'Ulvî Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 304; **a:** Beytin ilk mısrası; **b:** Beytin ikinci mısrası; **a:** varağın ön yüzü; **b:** varağın arka yüzü; **G:** gazel; **İ:** Dîvân-ı 'Ulvî İngiltere Londra British Museum Or. 11132; **ö:** ölümü; **m:** Miladi; **MH:** Dîvân-ı Bâkî Mûsika-i Hümâyûn 1276 Tıpkıbasması; **Nz:** Nazire şiir; **P:** Dîvân-ı 'Ulvî Fransa Paris Bibliothèque National Suppl. Turc. 580; **S:** Dîvân-ı 'Ulvî Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Ek 150; **T:** Mecmu'a-i Eş'âr, Süleymaniye Kütüphanesi Ali Nihad Tarlan No: 62; **Zm:** Zemin şiir.

1. Bâkî'nin Gazellerine Ek

Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Ek Koleksiyonu No:150'de bulunan divan nüshasının derkenarında Küçük'ün *Bâkî Divanı* neşrinde bulunan 2 Kaside⁹ 1 tahmis¹⁰ ve 151 gazel¹¹ yer alır. Bunların dışında Küçük neşrinde bulunmayan Bâkî'ye ait 3 gazel (biri mahlassız) ile Mûsikâ-i Hümâyûn-ı Hazret-i Mülûkâne Litografya Destgâhı (m. 1859)'nda basılan *Dîvân-ı Bâkî*'de¹², Sadeddin Nüzhet Ergun'un *Bakî*

⁹ Metinler için bk.: Sabahattin Küçük, *Bâkî Divanı*; Kaside 10, 13.

¹⁰ Metinler için bk.: Sabahattin Küçük, *Bâkî Divanı*; Tahmis 5.

¹¹ Metinler için bk.: Sabahattin Küçük, *Bâkî Divanı*; G. 1, 5, 6, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 26, 27, 30, 32, 34, 35, 36, 40, 42, 45, 47, 48, 50, 51, 54, 55, 56, 70, 73, 82, 90, 92, 96, 104, 106, 108, 111, 116, 118, 120, 123, 130, 131, 140, 143, 144, 148, 153, 155, 157, 161, 192, 194, 195, 199, 202, 204, 210, 211, 213, 219, 220, 221, 223, 224, 227, 229, 238, 239, 255, 256, 258, 261, 262, 266, 267, 269, 271, 273, 277, 278, 282, 291, 293, 294, 295, 296, 298, 299, 301, 302, 305, 320, 321, 323, 327, 337, 346, 356, 357, 359, 368, 369, 370, 372, 374, 380, 383, 384, 385, 402, 404, 408, 409, 413, 421, 422, 423, 430, 434, 435, 438, 439, 440, 443, 444, 445, 449, 450, 451, 452, 453, 457, 458, 459, 460, 464, 470, 491, 492, 493, 503, 509, 510, 514, 518, 525, 530, 532.

¹² Basılı nüsha için bk.: Bâkî, *Dîvân-ı Bâkî*, Mûsika-i Hümâyûn-ı Hazret-i Mülûkâne Litografya Destgâhı, İstanbul 1276 (m. 1859) s. 110-111.

*Hayatı ve Şiirleri'*nde (Ergun 1935: 374) ve İ. Zeki Eyüboğlu'nun *Bâkî* (Eyüboğlu 1972: 169) adlı çalışmasında yer alan:

Cihānuñ ni' metinden kendü āb u dānemüz yēgdür
İlüñ kâşānesinden küşe-i vîrānemüz yēgdür¹³

matlı gazel bulunmaktadır. Bunlarla birlikte Bâkî'ye ait toplam 155 gazel yer alır. Bu nüshanın derkenarı bu açıdan Bâkî divanı nüshalarından biri sayılabilir.

Ayrıca bu yazmada yer alan şiirlerden biri Bâkî mahlası taşımasına rağmen hem *Emrî Divanı'*nda 414. Gazel¹⁴ olarak hem de Yapı Kredi Kütüphanesi No: 383'te bulunan *Mecmû'a-i Nezâ'ir* adlı yazmanın 8^b varlığında 'Amrî mahlasıyla yer almaktadır. Ancak 'Amrî Divanı'nda yer almayan bu gazelin, *Emrî Divanı'*nun 7 nüshasında bulunması gazelin Emrî'ye ait olması ihtimalini güçlendirmektedir.

Budinli Hisâlî (ö. 1652)'nin *Metâliü'n-Nezâ'ir*'inde Bâkî'ye ait olduğu düşünülen mahlassız (2. Gazel) şiirin matla beyti 'Acem mahlaslı bir şaire ait gösterilmiştir. Ondan sonra gelerek Bâkî'ye ait olduğu kat'i olarak

¹³ S: 118^b; **Velehu Eyzan.**

¹⁴ S: 173^a; M. A. Yekta Saraç, *Emrî Divân: G. 414.*

Velehu Eyzan.

M. A. Yekta Saraç, *Emrî Dîvânı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü No. 3144, Kültür Eserleri No. 427, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı E-Kitap, s. 211.

1. Yârsuz bu cihānda n'eylersin
Güli yok büstānda n'eylersin
2. Ey gönül murğı yüce pervāz ét
Lā-mekān ol mekānda n'eylersin
3. 'Işk-ı Leylā-yı iste Kūh-kenden
Hāy Mecnūn yabanda n'eylersin
4. Tîr-i āhum gibi felekden geç
Bu türāb āşiyānda n'eylersin
5. Çünkü 'aşık degülsin ey **Bâkî**
Söyle kûy-ı fülānda n'eylersin

bilinen ve yukarıda kaynaklarıyla birlikte belirttiğimiz gazelin matla beyti ise sehven Nâmî mahlaslı bir şaire ait gösterilmiştir (Kaya 2003: 639). Derkenarda bir tane Emrî gazeli harici tamamıyla Re'yî ve Bâkî'nin şiirlerinin bulunması bahsi geçen mahlassız şiirin de bu iki şairden birine ait olabileceğini düşündürür. Ancak bu şiirden sonra "Velehu" başlığıyla Bâkî'nin gazelinin yer alması onun Bâkî'ye ait olduğuna bir işarettir. Bu durum *Metâliü'n-Nezâir*'deki 'Acem mahlasıyla verilen matla beytinin de hatalı olduğunu gösterir. Ayrıca tertip, usul ve seçilen beyitler bakımından birçok bilgi hatası bulunan *Metâliü'n-Nezâir*'e bu hususta şüpheyile yaklaşmayı gerektirir.¹⁵

Bâkî'nin divan neşri ve seçme şiirlerine dair yapılan çalışmalarda yer almayan gazelleri 'Ulvî divanının Süleymaniye nüshasındaki sırasıyla şu şekildedir:

¹⁵ *Metâliü'n-Nezâir*'de yukarıda belirtildiği üzere Bâkî'ye ait şiiri farklı mahlasla vermesinin yanı sıra birçok beytin kaside, müseddes, terci-bend vb. gibi nazım türlerinden alındığı görülmüştür. Sadece 'Ulvî ile ilgili beyitler incelendiğinde bu duruma uygun birçok numune gösterilebilir. Bunlardan birkaçı:

Ey dil göge âh oğların at kıddüñi yâ kıl
Bu matla'ı derd ile yanup derd ile yaqıl Metâliü'n-Nezâir C. I. s. 391.

Turak Çelebi için yazılan mersiye türünde bir terki-benddir.

Tîğ-ı şun' ile kalem levhe raqam çekdüğü dem
Dest-i kudretle şunıldı elüñe tîğ ü kalem

Oldı nün u kalem ü levh-i ezel tîğ-ı kader
Varağ u tîğ u devât u kalemünden ma'lem Metâliü'n-Nezâir C. I. s. 451.

Bu iki beyt 'Ulvî'nin II. Selim'in medhi için yazılan "Tîğ ü Kalem"
kasidesindedir.

Ne gül-zâruñ nesîmidür hevâ-yı 'unşur-ı pākūñ
Ne şem'üñ şu'lesidür tâb-ı ruğ-sâr-ı 'arağ-nākūñ Metâliü'n-Nezâir C.I. s.263.
Bu musarra beyt ise 'Ulvî'nin bir müseddesindedir.

1.¹⁶

Mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün
Hezec -- + / + -- + / + -- + / + --

1. Ey şubḥ-ı sa'âdet ki cebinünde hüveydâ
 Toğrusı zihî ḥüsn teḳaddes ü te'âlâ
2. Dünyâda eger ferd olasin merd-i ḥudâsın
 Ferdâ hevesin êtme şaşın kandağı ferdâ
3. Gülzâr-ı cemâlünde bu cân bülbülü ey döst
 Vaḥdet gülünü buldı odur bülbül-i gūyâ
4. Günden güne arturdu n'edem âh u fiğânı
 Uşlanmadı dīvâne gönül n'eyleyin aşlâ
5. Esrâr-ı ḥaḳâyıḳdan eger dedün ise sen
 Şâh ol yüri 'âlemde sen ey 'âşık-ı şeydâ
6. Gel 'ayş-ı müdâm ister iseñ şöḥbete **Bâkî**
 Dervîş olagör kim saña sulṭân ola saḳḳâ

2.¹⁷

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün
Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

1. Sarây-ı tāk-ı Kisrîden gönül vîrânemüz yegdür
 Müferreh ḳaşr-ı şâhîden bize gâm-ḥânemüz yegdür

¹⁶ S: 93a; T: 35b.

Velehu Eyzan.

1b ḥüsn: ḥüsn ü T.

2a ferd: merd S.

3b bülbül-i: olduğu S.

4a âh: â[h] S.

4b n'eyleyin: n'eyleyem S.

6b saḳḳâ: sâḳî T.

¹⁷ S: 118b.

Velehu Eyzan. Mahlas yer almamaktadır.

2. Cihânda âb u dâne dâmına peyveste gâfilden
Şarâb-ı bezm-i vaḥdet nûş iden mestânemüz yêgdür
3. Ğubâr-ı ḥvâbile_âlûde yatan bîhûde gâfilden
Fenâ deştinde zencîrin sürer dîvânemüz yêgdür
4. Hezârân bâğ-ı dehrûñ güllerinden lâlesinden hem
Ruḥuñ 'aksiyle devr eyler ṭolu peymânemüz yêgdür
5. Şeh-i iḳlîm-i 'iṣḳuñ devletinde niçe beglerden
Ḥaḳîrâne 'aceb bu ṭarz-ı dervîşânemüz yêgdür

3.¹⁸

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

1. Aḳaldan sîne-i mecrûḥ zaḥmumdan dehân ḥancer
Bu zaḥm içre zebândur şerḥ eder ḥâlüm 'ayân ḥancer
2. Ḥayâl-i naḥl-i ḳaddüñ serve beñzer bâğ-ı cinân içre
Olupdur güyyiâ ol bâğda âb-ı revân ḥancer
3. Meger derd-i derûnum bilmek ister söyledüp ey dil
Şanur sînemde zaḥmum ağızına gelmiş revân ḥancer
4. Degüldür bâğ-ı dehr içre şararmış berg-i bîd ey dil
Şeh-i faşl-ı ḥazân [kim] bâğa çekdi zer-nişân ḥancer
5. Taḳılmış yanına yâruñ cevâhir 'arz eder **Bâkî**
Miyânın ḳuçmağ için varın êtmîş der-miyân ḥancer

¹⁸ S: 235^a; **Velehu Eyzan**.

2a Vezin sorunu bulunmaktadır.

2. Bâkî'nin Derzi-zâde 'Ulvî'ye Nazîreleri

Nazîre kelimesi, Arapça 'bir şeye bakmak/bakışlarını çevirmek/yönelmek; bir şeyi düşünmek/tasarlamak/aklından geçirmek; dikkatini (bir şeye) çevirmek/vermek' (Mutçalı 1995: 894) gibi anlamalara gelen "n-z-r" kökünden türer. İstilahî karşılığı ise '*bir şairin manzum bir eserine (alekser) gazeline bir başka şair tarafından aynı vezin ve kafiyyede olmak üzere yazılan benzer*' (Olgun 1984: 94) şeklindedir. Bu minvalde "cevab" kelimesi genellikle mesnevilere yazılan nazireleri kapsamakla birlikte, *istikbâl* ve *tetebbu'* gibi kavramlar nazire kadar yaygın olmasa da neredeyse aynı anlama gelecek şekilde Fars ve Türk edebiyatında kullanılmışlardır (Köksal 2006: 18-19).

İstilahî karşılıklarda da üzerinde durulan nokta nazirenin vezin ve kafiyesinin zemin şiirle aynı olmasıdır. Köksal'ın bu konuyla ilgili çalışmasında, belagat kitaplarında geçen ve nazirede bulunması gereken üçüncü bir unsur olarak "söyleyiş, anlam ve hayal benzerliği" hususu üzerinde durulur. Kavram karşılıklarında ifade edilen şiirdeki şekle bağlı unsurlar, bir şiirin nazire olup olmadığını belirleyen temel esas iken üçüncü unsur, muhteviyat olarak aynı konu çerçevesine sahip olup olmadığıyla ilgilidir. Bu bakımdan nazire, şekil olarak tanzir edilen şiirle aynı olmak zorundadır. Muhteva bakımından şiirlerin benzerlik taşıması nazire oluşu noktasında bir dayanak noktasyken farklılıklar taşıması nazire olmadığını göstermez.

Nazirede üç unsur ittifak etmelidir. Bunlar: **a:** Örnek alınan yani model/zemin şiirle vezin birliği, **b:** Zemin/model şiirle kafiye, varsa redif birliği, **c:** Zemin/model şiirle söyleyiş (edâ), anlam ve hayal benzerliği (Köksal 2006: 31-47).

Ayrıca Edith Ambros'un "Nazîre, The Will-o'-the-Wisp of Ottoman Poetry" başlıklı makalesinde bir şiirin nazire olup olmadığını belirlemede tayin edilebilecek kıstaslardan bahsedilir. Bunlar dâhili ve hârici olarak ikiye ayrılır. Hârici faktörler, arasında ele alınan şairin çağdaşı yahut çağına yakın bir zamanda yaşamış tezkire yazarının ifadesi veya şiirin nazire mecmualarında bulunuyor olması gösterilir. Dâhili faktörlerin daha ayrıntılı olarak ele alındığı bu çalışmada başlıca şu hususların kıstas alınabileceği ifade edilmiştir:

1. Şairin model olarak aldığı şiirin (model poem) şairinden ve nazire yazma niyetinden bahsetmesi
2. Model şiirin bir mısraının tazmin edilmesi
3. Belirli bir uzunlukta ve-veya orijinallikte olan redife sahip olması
4. Musammat (iç kafiyeli) olmak bir gazelin oluşturulmasında belirli bazı özelliklerin; sezilebilir sayıda ibare veya kelimelerin; atasözleri ve dilin ifade özelliklerini belirten deyişlerin; cinas, soru-cevap, tezat gibi konuşmaya dayalı sanatların paylaşılması¹⁹

Nazire mecmuaları ve diğer kaynaklarda bu temel hususlara muhalif bazı örnekler bulunmakta ve Köksal'ın kitabında birtakım örneklere yer verilmektedir (Köksal 2006: 183). Çalışmaya konu olan şiirlerde de bu tür örnekler yer almakla beraber nazire başlığı olmayan birkaç şiir bulunmakta olup bunların her biri ayrı ayrı değerlendirilecektir.

Bu çalışmada şiirlerin nazireliği hususunda temel dayanak noktası 'Ulvî'nin en hacimli divan nüshalarından biri olan Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Ek Koleksiyonu No: 150'de yer alan başlıklardır. Sütunlara yazılan 'Ulvî gazellerinin yanı sıra derkenarlarda Bâkî ile Re'yî Çelebi'nin gazelleri bulunur. Derkenardaki bu gazellerin bir kısmı 'Ulvî'nin gazellerine nazire olarak yazılmış ve bunlar "*Nazîre-i Mevlânâ Bâkî Efendi*" ve "*Nazîre-i Derzi-zâde Re'yî Çelebi*" başlıklarıyla gösterilmiştir.

Nazirenin manasına yönelik açıklamalarda ve nazire üzerine yapılan çalışmaların tamamında temel unsur olarak vezin birliği ile kafiye/redif birliği zikredilmiştir. Bunların yanı sıra zemin şiirle nazirenin söyleyiş, anlam ve hayal benzerliğine sahip olması nazirenin tespitinde önemli bir kıstastır.

¹⁹ Detaylı bilgi için bk.: Edith Ambros'un "Nazîre, The Will-o'-the-Wisp of Ottoman Poetry", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, Vol. 79, Vienna 1989, s. 59-63'den naklen M. Fatih Köksal, *Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazire*, s. 19-20.

Bu hususlar göz önünde bulundurularak yapılan incelemede nazire başlığını taşımasına rağmen nazire hüviyeti göstermeyen 10 şiir yer almaktadır. Bunlardan biri ‘Ulvî divanında aynı vezin ve kafiyede gazel bulunmadığından değerlendirilmemiştir.²⁰ Diğer şiirlerin yedisi vezin, ikisi de kafiye/redif olarak ‘Ulvî’nin şiirleriyle uyum göstermez. Vezin sorunu olan şiirler şu şekildedir:

<i>Derzi-zâde ‘Ulvî</i>	<i>Bâkî</i>
<p><i>Fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün</i></p> <p>Şaldı zindāna beni hecr-i zenaḥ- dān-ı nigār Ġam-ı zülfi n’ola zencīre çekerse her-bār S: 117^b; A: 106^a; İ: 99^b; P: 89^a.</p>	<p><i>Mef’ülü fā’ilâtü mefā’ilü fā’ilün</i></p> <p>İrdi nesīm-i ma’delet-i Kisrī-i bahār Zencīr-i ‘adl çekdi çemen-zāra cüy- bār S: 117^b; Sabahattin Küçük; Bâkî; <i>Dîvân</i>: G. 130</p>
<p><i>Mefā’ilün mefā’ilün mefā’ilün mefā’ilün</i></p> <p>Leb-i la’l-i revān-baḥşuñ derün-ı dilde cānumdur Kemend-i zülfi müşğīnūñ ḥayāt-ı cāvidānumdur S: 124^a; A: 130^b; İ: 117^a; P: 108^a.</p>	<p><i>Fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün</i></p> <p>Şanma ıqlīm-i tene ḥākim olan cānumdur Sīnede tūr-i ğam-ı ğamze-i cānānumdur S: 124^a; Sabahattin Küçük; Bâkî; <i>Dîvân</i>: G. 118</p>
<p><i>Fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün</i></p> <p>Öykinürmiş lebine her biri ol sīm- berüñ Dād [u] feryād elinden mey ile ney- şekerüñ S: 150^a; A: 153^a; İ: 60^a, 138^a; P: 123^b</p>	<p><i>Fā’ilâtün fā’ilâtün fā’ilâtün fā’ilün</i></p> <p>Cām la’lūñdür senüñ āyīne rüy-ı enverüñ Adı var Cām-ı Cem ü āyīne-i İsken- derüñ S: 150^a; Sabahattin Küçük; Bâkî; <i>Dîvân</i>: G. 258</p>

²⁰ S: 193^b; Sabahattin Küçük; **Bâkî**; *Dîvân*: G. 402.

<p><i>Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün</i></p> <p>Çalındı ƙal'a-i mînâda nevbet-i âhum Cihâna gûlgûle şaldı dem-i seher- gâhum</p> <p>S: 164^a; -A; İ: 161^a; P: 131^b.</p>	<p><i>Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün</i></p> <p>Rüşen ola tâ eşigüñe varmaga râhum Yil mümlarını yakdı gece şu'le-i âhum</p> <p>S: 164^a; Sabahattin Küçük; Bâkî; <i>Dîvân</i>: G: 321</p>
<p><i>Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün</i></p> <p>Hağ bu kim özge şafâ yok mu mey-i hamrâda Ola meclisde huşûşâ o gül-i ra'nâda</p> <p>S: 198^b; -A; İ: 91^b; -P.</p>	<p><i>Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün</i></p> <p>Dilâ bülbül sanurdum ben hemân gülşende dil-dâde Belâ bu güllerüñ ruhsârına şeb-nem de üftâde</p> <p>S. 198^b: Sabahattin Küçük; Bâkî; <i>Dîvân</i>: G: 449</p>
<p><i>Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün</i></p> <p>Ber-â-ber görme servi ol nihâl-i mîve-i nâza Metâ'-ı hüsne ey hvâce bilürsin ol- maz endâze</p> <p>S: 202^a; -A; İ: 127^a; -P.</p>	<p><i>Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün</i></p> <p>Geçüp güller serîr-i 'izz u nâza Seherden geldi bülbüller niyâza</p> <p>S. 201^b; Sabahattin Küçük; Bâkî; <i>Dîvân</i>: G: 453</p>
<p><i>Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün</i></p> <p>Mağbûbı her kimüñ ki o serv-i revân ola Pâmâli olsa sâyesi gibi revân ola</p> <p>S: 215^b; -A; İ: 60^a; -P.</p>	<p><i>Müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün</i></p> <p>Müşkîl imiş ki dil-rübâ tfl ola dil- sitân ola 'Âşık-ı zâr u mübtelâ pîr ola nâ- tevân ola</p> <p>S. 215^b; Sabahattin Küçük; Bâkî; <i>Dîvân</i>: G: 404</p>

Tablo: 1 Vezin sorunu olan gazellerin matla beyitleri

Kafiye/redif sorunu olan şiirler ise şunlardır:

<p>'Ulvî:S: 149^b; A: 152^b; İ: 137^b; P: 123^a</p> <p>Bâkî: Sabahattin Küçük; Bâkî; <i>Dîvân:</i> G. 271</p>	<p>şadefden yæg - necefden yæg - hedefden yæg - defden yæg - selefden yæg - nâ- halefden yæg</p> <p>cân-fezâdan yæg - dil-rübâdan yæg - 'âlem-nümâdan yæg - devâdan yæg - bî- riyâdan yæg - tütüyâdan yæg - sadâdan yæg - Kibriyâdan yæg</p>
<p>'Ulvî: S: 232^a; A: 117^b; İ: 120^b; P: 97^b</p> <p>Bâkî: S. 232a; Sabahattin Küçük; Bâkî; <i>Dîvân:</i> G: 131</p>	<p>an götürür - cân götürür - süleymân götürür - gülistân götürür - devrân götürür - kıan götürür</p> <p>cânân götürür - Sıfâhân götürür - İmân götürür - Bedahşân götürür - kan götürür - perişan götürür</p>

Tablo: 2

Derkenarda bulunan şiirlerin bir kısmının 'Ulvî'nin şiirleri ile aynı kafiye ve redifte olması, 37 nazireden yola çıkarak, Bâkî'nin beğendiği kafiye ve redifleri kullanmış olabileceğini akla getirir. Nitekim bu kadar çok nazire yazmış olması ciddi bir ilgi ve etkinin açık göstergesidir.

Bu gazellerin başka şairlere nazire olabilme ve aynı şaire yazılan iki farklı nazire olabileceği ihtimaliyle incelenen mecmualarda özellikle Budinli Hisâlî'nin *Metâliü'n-Nezâir*'inde bu duruma örnek bazı şiirler görülmüştür.

Budinli Hisâlî'nin mecmuasında aynı kafiye, redif ve vezne sahip olan gazellerin matlaları art arda sıralanmıştır. Ancak matlaların tertipsiz sıralanması, zemin şiirin belirtilmemesi ve seçilen şiirlerin kronolojiye uymaması (Kaya 2003: XVIII.) söz konusu şiirlerin nazire olup olmadığını net bir şekilde ortaya koymaz. Bu sebeple bu mecmuada karşımıza çıkan 'Ulvî'nin 4, 5, 8, 9, 12, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 23, 24, 28, 29, 30, 32, 33, 34. gazelleri ve Bâkî'nin naziresi olduğu düşünülen gazellerinin yukarıda belirtildiği gibi başka şairlere nazire olma ihtimali vardır.

Metâliü'n-Nezâir'de zemin ve nazire şiirler belirtilmemiştir. Kimi zaman kaside, terakib-bend, musammat vb. nazım şekillerinden musarra beyitler alınırken kimi zaman da her beyti musarra gazellerin tamamı

alınmıştır. Hem zemin şiir hem de nazirelerin belirtilmediği ve kronoloji takip edilmediğinden şiir gruplarının nazireliği hususunun anlaşılmasında başka işaret ve kaynakların yardımına ihtiyaç duyulmaktadır. Kaside, musammat, terkiib-bend vb. nazım şekillerine ait musarra beyitlerin yer aldığı, özellikle matlalar çoğunlukta olmak üzere konu, kafiye/redif ve vezin birliği dikkate alınarak revî harfine göre musarra beyitlerin alfabetik olarak sıralandığı bu çalışma bir nevi fihrist özelliği gösterir. İki ciltten oluşan bu mecmuanın ilk cildini Bilge Kaya, ikinci cildini ise Abuzer Kalyon doktora tezi olarak çalışmıştır.

Budinli Hisâlî'nin eserinde yer alan 19 şiir içerisinde bazı şiirlerin zemin şiir olmama ihtimalinin yanında Bâkî'nin 'Ulvî'ye değil de 'Ulvî'nin Bâkî'ye nazire yazmış olma ihtimali de vardır. 'Ulvî (ö. 1585) ile Bâkî (ö. 1600)'nin ölüm tarihleri arasında 15 yıl vardır. 'Ulvî'nin doğum tarihi ile ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgi yer almazken Bâkî'nin 1526'da doğduğu bilinmektedir. Bu durumda 'Ulvî vefat ettiğinde Bâkî 59 yaşındaydı ve bu durumda her iki ihtimal de mümkün görünmektedir.

Yaşar Aydemir'in "Üç Dostun Birlikte Meşki: Nev'î, Bâkî ve Muradî'nin Nazireleşmeleri" başlıklı makalesinde (Aydemir 2013: 65-97) ise Milli Yazmalar 06 Mil Yz. A. 897 numaralı Mecmûa-i Eşâr'dan hareketle Nz. 2'de bulunan Bâkî'nin "*Şâm-ı firâkuñ ahırî şubh-ı vişâldür / Mihr-i münîri pertev-i nûr-ı cemâldür*" matlalı gazeli zemin şiir olarak gösterilerek Nev'î'nin "*Hecr ahir oldı mevsim-i 'îd-i vişâldür / Şavm-ı vişâli şer'î buyurmuş vebâldür*" matlalı gazelinin ona nazire olduğu belirtilmiştir (Aydemir 2013: 69-70). Ancak makalede bu şiirlerin art arda gelmeleri dışında Nev'î'nin gazelinin nazire oluşuna dair herhangi bir işaret bulunmamaktadır. Bununla birlikte Nev'î'nin gazeli Bâkî ve 'Ulvî'nin şiirleriyle kıyaslandığında Bâkî'nin gazelinden ziyade 'Ulvî'nin gazeliyle daha çok benzerlik gösterir.

Bu çalışmanın isnat noktası olan '*Ulvî Dîvân*'ının Süleymaniye nüshası değerlendirildiğinde Bâkî gazellerinin 'Ulvî'ye nazire olduğu başlıklarla belirtilmiş ve muhteva olarak birçok gazelin birbiriyle uyumlu olduğu görülmüştür. Ayrıca aksini gösteren bir bilgiye rastlanmamıştır. Yukarıda ifade edilen ihtimaller gözönüne alındığında söz konusu şiirlerin bir kısmının nazire olmama durumuna rağmen yine de Bâkî'nin 'Ulvî'ye birçok nazire yazdığı açıkça görülmektedir.

16. yüzyılın Sultânü’ş-şu‘arâsı Bâkî, Derzi-zâde ‘Ulvî’nin 35 gazeline 37 nazire yazmıştır. Aşağıda Köksal’ın belirttiği ittifakı gereken üç esasa göre zemin ve nazire şiirler değerlendirilecektir.

A. Vezin Birliği

Nazirenin ilk şartı zemin şiir ile aynı vezinde olmasıdır. Söz konusu yazmadaki şiirlerin incelenmesi neticesinde nazire başlığı bulunmasına rağmen vezin hususuna uymayan şiirler tespit edilerek değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Birbiriyle uyumlu ve nazire olduğu düşünülen şiirlerin vezinleri ise toplu olarak aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

<i>Bahir</i>	<i>Vezin</i>	<i>Şiir Numarası</i>	<i>Toplam</i>
Remel	Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün	Zm.: 3, 7, 9, 11, 13, 16, 19 , 24, 27, 28 Nz.: 3, 7, 9, 11, 13, 16, 19 , 20 , 25, 28, 29	Zm.: 10 Nz.: 11
Remel	Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün	Zm.: 15, 18, 20, 32 Nz.: 15, 18, 21, 34	Zm.: 4 Nz.: 4
Remel	Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fa‘lün	Zm.: 1, 12, 14, 26, 30 Nz.: 1, 12, 14, 27, 31, 32,	Zm.: 5 Nz.: 6
Hezec	Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün	Zm.: 33, 34, 35 Nz.: 35, 36, 37	Zm.: 3 Nz.: 3
Hezec	Mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün	Zm.: 31 Nz.: 33	Zm.: 1 Nz.: 1
Hezec	Mef‘ülü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ülün	Zm.: 17, 21, 25 Nz.: 17, 22, 26	Zm.: 3 Nz.: 3

Müctes	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	Zm.: 8 Nz.: 8	Zm.: 1 Nz.: 1
Müctes	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün	Zm.: 29 Nz.: 30	Zm.: 1 Nz.: 1
Recez	Müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün	Zm.: 5 Nz.: 5	Zm.: 1 Nz.: 1
Muzâri'	Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün	Zm.: 2, 4, 6, 10, 23 Nz.: 2, 4, 6, 10, 24	Zm.: 5 Nz.: 5
Müteķarib	Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül	Zm.: 22 Nz.: 23	Zm.: 1 Nz.: 1
		Toplam:	Zm.: 35 Nz.: 37

Tablo: 3

B. Kafiye ve Redif Birliği

Nazirenin ikinci temel hususu zemin şiirle kafiye birliğine sahip olmasıdır. Rediflerde ise genel birlik görülür. Bu bölümde Ambros'un nazirelerin değerlendirilmesinde dahili bir unsur olarak zikrettiği "*Belirli bir uzunlukta ve-veya orjinallikte olan redife sahip olması*"²¹ durumunun görülebilmesi adına 'Ulvî ve Bâkî'nin şiirlerindeki kafiye ve redif kelimeleri aŗađıdaki tabloda sırasıyla gösterilmiŗ, ortak kelimeler koyu harflerle vurgulanmıŗtır. Böylelikle şiirlerin tamamına topluca bakarak hangi şiirlerde ne derece kafiye/redif birliği olduğu görülebilecektir.

²¹ Detaylı bilgi için bk.: Edith Ambros'un "Nazîre, The Will-o'-the-Wisp of Ottoman Poetry", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, Vol. 79, Vienna 1989, s. 59-63'den naklen M. Fatih Köksal, *Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazire*, s. 19-20.

Şiirler	Kafiye ve Redifler
Zm.1 Nz. 1	- mercân dەرler - bedaḥşān dەرler - ḥurāmān dەرler - Süleymān dەرler - Ḳur'ān dەرler - suḥan-dān dەرler - ḥayvān dەرler - dıraḥşān dەرler - perīşān dەرler - 'Osmān dەرler - tābān dەرler - Bedahşān dەرler - firāvān dەرler
Zm. 2 Nz. 2	- muḥāldür - iḥtimāldür - vebāldür - nāldür - hilāldür - kemāldür - vişāldür - cemāldür - sifāldür - iḥtimāldür - ḥāldür - ḥayāldür
Zm. 3 Nz. 3	- melāmet gösterür - ne şüret gösterür - şüret gösterür - vilāyet gösterür - ḥālet gösterür -felāket gösterür - 'işret gösterür - ruḥşat gösterür - maḥabbet gösterür - ne şüret gösterür kāmēt gösterür - vilāyet gösterür - şan'at gösterür
Zm. 4 Nz. 4	- müşk-bār - ve'n-nehār - i'tibār - benefşe-zār - Kird-gār - vechi var - 'izār-ı yār - benefşe-zār - müşk-bār - zīnhār - gül-'izār - pür-ğubār - aşikār
Zm. 5 Nz. 5	- māh-pāremüz - sitāremüz - yāremüz - çāremüz - nezāremüz - ķāremüz - çāremüz - pāremüz - nezāremüz - neķāremüz - āşikāremüz - ķaramuz
Zm. 6 Nz. 6	- istinādumuz - i'timādumuz - inķiyādumuz - zādumuz - adumuz - murādumuz - inķiyādumuz - 'inādumuz - i'timādumuz - istinādumuz - fesādumuz - murādumuz - adumuz
Zm. 7 Nz. 7	- büt-ḥāne naķş - cāna naķş - giryāna naķş - dīvāne naķş - üstādāne naķş - dāne naķş - baharistāne naķş - üstādāne naķş - ḥandāne naķş - kāne naķş - eyvāne naķş - dīvāne naķş - sulṭāne naķş - nūr-efşāne naķş

Zm. 8 Nz. 8	- kışâş - aş - raşâş - ğavvâş - rakķķâş - İhlâş - havâş - ihlâş - ħalâş - ħâş - ğavvâş - baş
Zm. 9 Nz. 9	- Firdevs-i a'lâdan ğaraż - tecellâdan ğaraż - dünyâdan ğaraż - 'uķbâdan ğaraż - ferdâdan ğaraż - aĥibbâdan ğaraż - Firdevs-i a'lâdan ğaraż - Tübâdan ğaraż - Mesîĥâdan ğaraż - dünyâdan ğaraż - serv-i bâlâdan ğaraż - yağmâdan ğaraż
Zm. 10 Nz. 10	- bedende şem' - tende şem' - encümende şem' - ser-figende şem' - igende şem' - beytü'l-ĥazende şem' - encümende şem' - ħanda şem' - igende şem' - çemende şem' - kühende şem' - encümende şem'
Zm. 11 Nz. 11	- dâĝ - dâĝ üzre dâĝ - baĝrında yağ - çerâĝ - göge zâĝ - duzaĝ - dâĝ-çerâĝ - taĝ üsti bâĝ -yüzün aĝ - üstine dâĝ - baĝrında yağ
Zm. 12 Nz. 12	- ĥaţ-ı reyĥân şaf şaf - âyet-i Kur'ân şaf şaf - zümre-i 'irfân şaf şaf - yârân şâf şâf - gülistân şaf şaf - firâvân şaf şaf - ğamze-i fettân şaf şaf - nîze-güzârân şaf şaf - serv-i ĥirâmân şaf şaf - lücce-i 'ummân şaf şaf - dil ü cân şaf şaf - dîde-i giryân şaf şaf - miĥmân şaf şaf - defter ü dîvân şaf şaf - erkân şaf şaf - yârân şaf şaf
Zm. 13 Nz. 13	- şahbâya baķ - gül-i ra'naya baķ - lâle-i ĥamrâya baķ - ħubbe-i mînâya baķ - ĥayât-efzâya baķ - şeydâya baķ - şüret-i zîbâya baķ - cihân-ârâya baķ - deryâya baķ - dünyâya baķ - lâle-i ĥamrâya baķ - rüy-ı zerd-i nâya baķ
Zm. 14 Nz. 14	- ķoluñ - puluñ - ma'ķülüñ - ma'zülüñ - yoluñ - her güluñ - yoluñ - İstanbülüñ - pülüñ - ķoluñ - ţülüñ - her güluñ
Zm. 15	- terüñ - düĝmelerüñ - sîm ü zerüñ - gül-şekerüñ - kemerüñ - seferüñ

Nz. 15	- terüñ - dügmelerüñ - kamerüñ - kemerüñ - şāhib-naẓaruñ - haberüñ - şuverüñ - güherüñ
Zm. 16 Nz. 16	- figār étsem gerek - āşikār étsem gerek - lāle-zār étsem gerek - terk-i diyār étsem gerek - seng-i mezār étsem gerek - āşikār étsem gerek - eşk-bār étsem gerek - nişār étsem gerek - āşikār étsem gerek - pür-ğubār étsem gerek - üstüvār étsem gerek - ihtiyār étsem gerek
Zm. 17 Nz. 17	- ol Ka'be-i cânüñ - kıble-nümānuñ - rıfl-ı girānuñ - ey goncedehānuñ - miyānuñ - ol serv-i revānuñ - ol kıble-i cânüñ - kıble-nümānuñ - ey gonca dehānuñ - rıfl-ı girānuñ - vird-i zebānuñ - miyānuñ - ol serv-i revānuñ
Zm. 18 Nz. 18	- her yoluñ - İstanbuluñ - şal ıoluñ - ma'zuluñ - puluñ - kuluñ - ıoluñ - her yoluñ - İstanbuluñ - puluñ - ma'zülüñ - kuluñ - mağbūluñ
Zm. 19 Nz. 19 Nz. 20	- tāze gül - yaza gül - i'zāza gül - şeh-nāza gül - keşf-i rāza gül - nāza gül - mümtāza gül - tāze gül - ıannāze gül - nāze gül - kebüter-bāze gül - āvāze gül - şirāze gül - tāze gül - nāze gül - tāze gül - āteş-bāze gül - pervāze gül - şirāze gül - āvāze gül
Zm. 20 Nz. 21	- ra'nādan bil - Mevlādan bil - Dārādan bil - şāhbādan bil - Leylādan bil - deryādan bil - Şüreyyādan bil - bu dünyādan bil - ra'nādan bil - bālādan bil - ıamrādan bil - zībādan bil - bu dünyādan bil - Dārādan bil
Zm. 21 Nz. 22	- vāşıl - menzil - e'd-dalle 'ale'l-ıayri kefa'il - yek-dil - hāşıl - meşā'il - nāzil - menzil - e'd-dālū 'ale'l-ıayri ke-fā'il - yek-dil - hā'il - enāmil
Zm. 22 Nz. 23	- nāz enñ - nāzenñ - hem- nişin - yemñ - Çin - mā' u tñ - ıarın - şeh- nişin - Çin - cebñ - yāsemin - kemterñ

Zm. 23 Nz. 24	- kana kana ben - yana yana ben - dâne dâne ben - hâne hâne ben - perî-şâna şâne ben - vefâ şana şana ben - âsitâne ben - âsmâne ben - dâne dâne ben - hâne hâne ben - yana yana ben - cihâne ben - hûsevâne ben
Zm. 24 Nz. 25	- ' anberînüñ minnetin - Çînüñ minnetin - enînüñ minnetin - nâzenîzüñ minnetin - rüy-ı zemînüñ minnetin - emînüñ minnetin - halvet-nişînüñ minnetin - her denînüñ minnetin - ' anberînüñ minnetin - hür-ı 'înüñ minnetin - rüy-ı zemînüñ minnetin - gevher-nigînüñ minnetin - âhenînüñ minnetin - Çînüñ minnetin - her denînüñ minnetin - dürr-ı semînüñ minnetin
Zm. 25 Nz. 26	- sâķî-i hicrânuñ elinden - cevr-i firâvânuñ elinden - anuç elinden - Zelîhânuñ elinden - pençe-i mercânuñ elinden - âfet-i devrânuñ elinden - cevr-i firâvânuñ elinden - anuç elinden - zülf-i perîşânuñ elinden - sâķî-i hicrânuñ elinden - pençe-i mercânuñ elinden - çevgânuñ elinden - Züleyhânuñ elinden - serv-i hîrâmânuñ elinden
Zm. 26 Nz. 27	- nebâtuñ adın - ağzı dadın - çıkardı adın - şimşâdın - feryâdın - Bağdâdın - nebâtuñ adın - ağzı dadın - Bağdâdın - feryâdın - irşâdın - istimdâdın
Zm. 27 Nz. 28	- mey-hâneyi - peymâneyi - efsâneyi - mestâneyi - vîrâneyi - halvet- hâneyi - cânâneyi - dîvâneyi - pervâneyi - peymâneyi - şâneyi - mihnet- hâneyi - efsâneyi
Zm. 28 Nz. 29	- tenden cânibe - senden cânibe - çemenden cânibe - bedenden cânibe - andan cânibe - Hötandan cânibe - senden cânibe - benden cânibe - 'Adenden cânibe - şeker-şikenden cânibe - çemenden cânibe - şîrîn-suhanden cânibe

Zm. 29 Nz. 30	- uçmağda - toprağda - küyuñda - alçağda - uçmağda - muflağda - hağda - aşmağda - ayacağda - şatılmağda - zevrağda - bardağda - mu'allacağda - alçağda
Zm. 30 Nz. 31 Nz. 32	- rām olsa - dām olsa - cām olsa - eyyām olsa - aḥşām olsa - lām olsa - eyyām olsa - bayram olsa - bādām olsa - ibrām olsa - gül-endām olsa - gül-fām olsa - dil-ārām olsa - rām olsa - aḥşām olsa - cām olsa - gül-fām olsa - ārām olsa
Zm. 31 Nz. 33	- dü-tāya - belāya - hevāya - sāye - hümāya - każāya - qaraya - pāye pāye - dil-rübāya - gedāyā - hevāya - ḥikāye - dil-güşāya - Ḥudāya
Zm. 32 Nz. 34	- lāle gibi - jāle gibi - hāle gibi - tebhāle gibi - ala gibi - tebhāle gibi - ṭala gibi - ḳala gibi - lāle gibi - jāle gibi - nāle gibi - tebhāle gibi - hāle gibi - ala gibi
Zm. 33 Nz. 35	- hüner-verdür - ciğer-derdür - dil-berdür - nāz-perverdür - dil- āverdür - muḳarrerdür - 'anberdür - micmerdür - ber-ā-berdür - şanavberdür - dil-āverdür - aḥmerdür
Zm. 34 Nz. 36	- dil-dārı görsünler - gül-i zībāyı görsünler - ruḥ-sārı görsünler - dil-i bīmārı görsünler - mūsikārı görsünler - eş'ārı görsünler - ruḥsārı görsünler - reftārı görsünler - dil-i bīmārı görsünler - gül- nārı görsünler - mūsikārı görsünler - yalvarı görsünler
Zm. 35 Nz. 37	- ḳahramān ḥancer - bī-amān ḥancer - zer-nişān ḥancer - mekān ḥancer - ḥün-feşān ḥancer - serv-i revān ḥancer - nihān ḥancer - revān ḥancer - hemān ḥancer - şāhib-ḳırān ḥancer - āsmān ḥancer - zamān ḥancer - ergāvān ḥancer - zer-nişān ḥancer - revān ḥancer

Tablo: 4

C. Söyleyiş (Edâ), Anlam ve Hayal Benzerliği

Edith Ambros'un makalesinde zikredilen model şiirin bir mısraının tazmin edilmesi, ortak ibare kelime ve atasözlerinin yer alması gibi hususlar nazirelerin tespiti için mühimdir. Bu bölümde zemin ve nazire şiirlerdeki tazmin edilen mısralar, benzer ve ortak unsurlar alt alta belirtilecek ve ortak unsurlar koyu harflerle vurgulanacaktır:

Ṭālî'üm âyînesi rûy-ı melâmet gösterür
Görelüm mir'ât-ı dil aḥîr ne şûret gösterür Zm. 3/1

İd-gehde varalum dölâba dil-ber seyrine
Görelüm âyîne-i devrân ne şûret gösterür Nz. 3/3

4. zemin şiirde (Zm. 4) olduğu gibi 4. nazire (Nz. 4) de tamamıyla "hatt" üzerine inşa edilmiştir.

Gözlerümüz ḥabâb-veş ol boyı servi gözedür
Şu gibi gerçi alçağuz *yüksegedür nezâremüz* Zm. 5/4

Çeşm-i sitâre gibi biz alçağa nâzır olmazuz
Himmetümüz bülendür kıddüñnedür nezâremüz Nz. 5/2

Ġarḳa-ı mevc-i eşk olup göz yumalum zamâneden
Çeşm-i ḥasüd 'Ulviyâ görmiye *tâ ki kıâremüz* Nz. 5/5

Dâğ-ı siyâh-ı sînemüz *örtile mevc-i eşk ile*
Bir gün ola ki Bâkıyâ görmiye kimse kıâremüz Nz. 5/5

Tîğ-ı rızâña gerden-i teslîm tütalum
Olsun efendi her *sözüñe inkıyâdumuz* Zm. 6/2

Fermân-ı 'ışḳa cân ile var inkıyâdumuz
Hüküm-i kazâya zerre kadar yok 'inâdumuz Nz. 6/1

Vardur *Cenâb-ı Haḳḳa* bizüm istinâdumuz
Yok gayrıya *tevekkülümüz i'timâdumuz* Zm. 6/1

Baş egmezüz edânîye dünyâ-yı dün için
Allâhadur tevekkülümüz i'timâdumuz Nz. 6/2

- Şavt-ı murğân ile taldı yine *bezm-i nev-bahār*
Yine bağlandı çemende niçe *üstādāne naqş* Zm. 7/4
- Yazdı naqqāş-ı kazā *levh-i bahāristāne* naqş
Bağladı nev-rüzda bülbül bir *üstādāne naqş* Nz. 7/1
- Naqd-i cānı hāl-i gendüm-günına *harc etmediür*
Terk edüp ādem cinānı ‘azm-i *dünyādan ğaraz* Zm. 9/ 2
- Sīm-i eşküñ yolına *harc eylemekden* aĝlama
Yā nedür ey ‘āşık-ı şürīde *dünyādan ğaraz* Nz. 9/ 3
- Āhir dilin keserler ederler siyāseti
Uzatmasun dilini iĝen *encümende şem’* Zm. 10/2
- Bağş etmesün* ‘izāruñ ile *encümende şem’*
Kanda çerāĝ-ı mäh-ı şeb-efrüz kanda şem’ Nz. 10/1
- Meclisde rāz-ı ‘ışkuñı fāş etdi var-ise
Yüz karasıyla gitdi *gece* ser-figende şem’ Zm. 10/3
- Çün *şubh* olunca bellü olur *yüzi karası*
Germ olmasun o hüsın ile ey mäh igende şem’ Nz. 10/2
- Bī-sütün-ı* ĝam tenümdür lālelerdür tāze dāĝ
Oldı ben *Ferhāda* ey Şirīn-suħan *dāĝ üzre dāĝ* Zm. 11/1
- Bī-sütümü* gül-şen etmiş hün-ı çeşm-i *Küh-ken*
‘Āşıkā sevdā-yı vaşl-ı yār ile *taĝ üsti bāĝ* Nz. 11/2
- Cān eridüp hıdmetünde *şem’-i meclis* dün gece
Āteş-i şevķüñle yanup kalmadı baĝrında yaĝ Zm. 11/2
- Şem’-veş* süz-ı derünın ‘arz eder Bākī saña
Yana yana kalmadı bī-çārenüñ baĝrında yaĝ Nz. 11/5
- Ne şafādur bu ki ol şāh-ı ĝazab-nāki görüp
Ŧura etrāfa selām almaĝa yārān şaf şaf Zm. 12/3

- Kıadrüñi seng-i muşallâda bilüp ey Bâkî
Ŧurup el bağlayalar qarşuña yârân şaf şaf Nz. 12/9
- Hıatı-ı reyhân arasında câm-ı la'l-i yâri gör
Sebze-zâr içinde bitmiş lâle-i hamrâya bağ Zm. 13/ 2
- Câm-veş kimdür bu bezm içre ciger-hün olmayan
 Ğonce-i *ğül-zârı* seyr ét *lâle-i hamrâya bağ* Nz. 13/4
- Maıv édüp *jâleleri* gün gibi *aç verd-i terüñ*
Ya'ni seyr eyleyelüm sîneñi çöz dügmelerüñ Zm. 15/1
- Ğonceler içre nihân eyleme *ğül-berg-i terüñ*
Ya'nî seyr eyleyelüm sîneñi çöz dügmelerüñ Nz. 15/1
- Ŧođrılmaz idi *küyına ol Ka'be-i cânuñ*
 Olmasa demürden yüregi *kıble-nümânuñ* Zm. 17/1
- Görmez eşigi *Ka'besin ol kıble-i cânuñ*
 Çöp düşdi meger kim gözine *kıble-nümânuñ* Nz. 17/1
- Rez duğterini* dâyim ayağına getürmek
 Hakkâ bu kim *ağırlığıdur rıtl-ı girânuñ* Zm. 17/2
- Rez duğterini* virmediler kimseye kaldı
Ağırlığını almadılar rıtl-ı girânuñ Nz. 17/3
- Bülbüllerinüñ *râz-ı dilin açmadı* hâra
Va'llâhi 'aceb berk imiş ey ğonce dehânuñ Zm. 17/3
- Dil-dâdelerüñ hakkına *söz geçmedi* hergiz
İnşâf 'aceb teng imiş ey gonca dehânuñ Nz. 17/2
- İki yanında *ğüzeller* şalınur *her yoluñ*
 Ne güzel yollar olur yolları *İstanbûluñ* Zm. 18/1
- Dil-rübâlarla 'aceb keşreti var *her yoluñ*
 Geçemez *hüblarından* göñül *İstanbûluñ* Nz. 18/1

- Āh tīgın dil-i mecrūha ‘adū çekdürür āh
Yahmı alçaq olurmuş güzelüm ma‘zūluñ Zm. 18/3
- Dökilür kaṭreleri ‘āşık-ı mehcür ağlar
Yılduzı düşküñ olur pādişehüm ma‘zūlüñ Nz. 18/3
- Çekdügüñ cevri dēmeme *dil-ber-i ra’nādan bil*
Her belā kim gelür ey dil saña Mevlādan bil Zm. 20/1
- Fitne-i ‘ālemi ol *ķāmet-i ra’nādan bil*
Her belā kim yetişür ‘ālem-i bālādan bil Nz. 21/1
- Bī-şebāt olduĝını salṭanat u ḥayl ü ḥaşem**
 Taḥt-ı Keyḥusrev ile **ķudret-i Dārādan bil** Zm. 21/2
- Devlet-i dār-ı cihān** devr-i zamān ey Bākī
Pāy-dār olmaduĝın kışsa-i Dārādan bil Nz. 21/5
- İrşāduña dāl olduĝı tācuñ bu ki ey pīr
Meşhūrdur e’d-dalle ‘ale’l-ḥayri kefā’il Zm. 21/2
- Kıddüm gibi hāk-i ķademüñ öpdı na’l-çeñ
Meşhūrdur e’d-dālū ‘ale’l-ḥayri ke-fā’il Nz. 22/2
- Yaraşur saña olsa ey mäh-rū
Felek şeh-nişīn ü melek hem-nişīn Zm. 22/2
- Saña küyuñ içre olana ķarīn
Melek hem-nişīn ü felek şeh-nişīn Nz. 22/1
- Mest olalı *dil sākī-i hicrānuñ elinden*
Çāk oldı yaķam cevri firāvānuñ elinden Zm. 25/1
- Çāk oldı yaķam cevri firāvānuñ elinden**
 Şad-pāre iken dāmen-i *dil* anuñ elinden Nz. 26/1
- Sa’y eyledi çok gerçi ḥalāş olmaĝa *Yūsuf*
 Kırtılmadı *dāmām Zelīḥānuñ elinden* Zm. 25/3

Fâş étmez idi râz-ı dili <i>Yūsuf-ı Ken'ân</i> Çâk olmasa <i>dāmānı Züleyhānuñ elinden</i>	Nz. 26/6
<i>Leb-i la'lüñ öpen añar mı nebātuñ adın</i> Kişi yok yere bozar mı begüm <i>ağzı dadın</i>	Zm. 26/1
<i>Yād eder lebleri yanında nebātuñ adın</i> Var ise bilmez o şîrîn-dehen <i>ağzı dadın</i>	Nz. 27/1
Kalb-i 'aşık gibi vîrân étdiler mey-ḥāneyi Bî-vefâlar ' <i>ahdine döndürdiler peymāneyi</i>	Zm. 27/1
Medḥ éderdüñ lebleri devrinde ey pîr-i muḡān ' <i>Ākıbet ĩmānuña döndürdiler peymāneyi</i>	Nz. 28/3
<i>Sen kemān-eb rūya étdüm ṭabla-i dāḡum nişān</i> Tîr-i ḡamzeñ yeridür <i>gönder bedenden cânibe</i>	Zm. 28/3
<i>Karşu tutdum sîne-i şad-çâki senden cânibe</i> <i>Gönder ey kaşu kemānum tîri benden cânibe</i>	Nz. 29/1
<i>Sînede dāḡ-ı maḥabbet yaḡalum lâle gibi</i> <i>Kaṭre kaṭre dökeliüm göz yaşını jâle gibi</i>	Zm. 32/1
<i>Sîne dāḡın görüp ol ḡonce-dehen lâle gibi</i> <i>Bir avuç ḡanuma girmek diledi jâle gibi</i>	Nz. 34/1

Bu ortak kelime/ibare kullanımı ve hayallerin yanı sıra vezin ve kafiye/redif benzerliği dışında ortaklık yahut hayal benzerlikleri bulunmayan nazireler de vardır. 'Ulvî'nin 1, 2, 4, 14, 16, 19, 23, 24, 29, 30, 31, 33, 34, 35. zemin şiirleri ile Bâkî tarafından bu gazellere yazılan nazireler buna örnektir.

ZEMİN ŞİİRLER VE NAZİRELER

Zm. 1¹

Fe'ilatün fe'ilatün fe'ilatün fa'lün

Remel + + -- / + + -- / + + -- / --

1. Dehen-i yâre dilâ hokka-i mercân dërler
Şayrefiler lebine la'l-i Bedaḥşân dërler
2. Bâğ-ı nâz içre şalındukda kad-i dil-cüyuñ
Toğrisun mı dëyelüm serv-i hırāmân dërler
3. İns ü cin hükümüne râm olduğı çün pâdişehüm
Senüñ için getürür mühr-i Süleymân dërler
4. Ḥaṭuñuñ yañlışı var kılsañ anı n'ola traş
Yañlış olsa kazınur âyet-i Qur'ân dërler
5. Dil-i 'Ulvî açamaz zerrece söz ağzuñdan
Gerçi kim anı suḥan-güy u suḥan-dân dërler

Nz. 1²

Fe'ilatün fe'ilatün fe'ilatün fa'lün

Remel + + -- / + + -- / + + -- / --

1. Êşigün ḥâkine ser-çeşme-i ḥayvân dërler
Kapuña maṭla'-ı ḥurşid-i dıraḥşân dërler
2. Zülfüñüñ dest-resin tıydı meger ruḥlaruña
Bâğda sünbülün aḥvâli perişân dërler

¹ S: 111b; A: 100b; -İ; P: 84b.

Velehu eyzan.

4b ḥaṭuñuñ yañlışı: ḥaṭuñ ki yañlış S.

² S: 111b; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G. 144.

Nazîre-i Mevlânâ Bâkî Efendi.

2b perişân dërler: perişânuñdur S.

3a ḥancer-i gamze-i ḥün-rîzüñe: gamze-i ḥancer-i bürânuña S.

6a fenâ vërdi dile: dile vërdi fenâ S.

3. Hancer-i ğamze-i hûn-rîzûñe tîĝ-ı Hayer
Şafha-i 'arîzûña muşhaf-ı 'Osmân dەرler
4. Kimlerüñ rüşen eder menzilin âyâ bilsem
Géceler seyre çıkar ol meh-i tâbân dەرler
5. La'l-gün kıatreler akıtduĝı demler çeşmüm
Ayaĝuñ topraĝına kân-ı Bedahşân dەرler
6. Gözlerüm yaşı fenâ vèrdi dile ey **Bâkî**
'Âlemi ĝarķ eder ol baħr-i firāvân dەرler

Zm. 2³

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Muzâri' --- / - + - + / + - - + / - + -

1. 'Uşşâķa vuşlatuñ dème emr-i muhâldür
Bir gün ola ki vaşl olasın ihtimâldür
2. Hecr-i lebüñle tîĝ-ı müjeñ câna kıymasun
Yoķ yere dökme kıanımı cânâ vebâldür
3. Derd ile müya döndi tenüm müyeden meded
Âh u fiĝân u nâle ile şimdi nâldür
4. 'Aks-i sirişķ-i âl ile bu cism-i zerd ü ĝam
Gerd-i sipihre düşse gören dەر hilâldür
5. Gözden bırakma 'Ulviyi efķar dèyü şehâ
Gerçi fakîr ise hele ehl-i kemâldür

³ S: 119a; A: 107b; İ: 95a; P: 90a.

Nz. 2⁴*Mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün**Muzâri' - - + / - + - + / + - - + / - + -*

1. Şâm-ı firâkuñ âhır şubh-ı vişâldür
Mihr-i münîri pertev-i nûr-ı cemâldür
2. 'Âr êtse tañ mı içmege bezm-i Cem içre cām
Her kim segân-ı küyuñ ile hem-sifâldür
3. Bâr-ı ğam-ı maħabbeti yüklenme ey gönül
Âhır taħammül êtmeyesin ihtimâldür
4. Âdâb-ı bezm-i vuşlatı pervânededen görüñ
Bülbül gibi degül-durur ol ehl-i hâldür
5. Reşk êtme 'ömr-i devlet-i dünyâya **Bâkıyâ**
Kim h'vâb-ı ğaflet içre hemân bir hayâldür

Zm. 3⁵*Fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün**Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -*

1. Tâli'üm âyinesi rüy-ı melâmet gösterür
Görelüm mir'ât-ı dil âhır ne şüret gösterür

⁴ S: 119^a; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G. 96.

Naẓîre-i Mevlânâ Bâkî Efendi.

1b münîri pertev-i: münîr pertevi S.

2a bezm-i Cem içre cām: bezm içre cām-ı Cem S.

3a maħabbeti: miħnet S.

3b Âhır: Zîrâ S.

4a pervânededen görüñ: yüklenme ey gönül S.

4b degül-durur ol ehl-i hâldür degüldür ol ehl-i kemâldür S.

⁵ S: 121^a; A: 109^a; İ: 118^b; P: 91^a.

Velehu eyzan.

3b iskender: iskenderdür P.

5a 'Ulviyâ: 'Ulvî S.

5b êdüp: êder A.

2. ıatlusın v r b den n d d k e p r-i mey-kede
Acı acı dil v r ben ek i Ő ret gösterür
3. Zahm-ı d g-ı s neden kılduk naz r dil mülkinde
G yiy  mir' t-ı İskender vil yet gösterür
4. Ruĥlaru n  y nesine her kaçan kılsam naz r
Bir baķımda ser-ver  bi  dürlü h let gösterür
5. 'Ulviy  bilmem ne v rde almaz ba a felek
Cevr  d p dil-ber gibi her dem fel ket gösterür

Nz. 3⁶

F 'il t n f 'il t n f 'il t n f 'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. L leler bezm-i çemende c m-ı 'işret gösterür
Devletinde ĥusrev-i gül 'ayŐa ruĥŐat gösterür
2. Mevsim-i gül ' d ile y r u muŐ hib d Ődiler
Bir birine iki dil-berd r maĥabbet gösterür
3. ' d-gehde varalum d l ba dil-ber seyrine
Görelüm  y ne-i devr n ne Ő ret gösterür
4. Ķadd ne Ķul olmaĥa gelmiş dizilmiş karŐu a
Servler  turmiŐ  emen Őaĥnında k met gösterür
5. ' Őıķı bi-Şabr u  r m eyleyüp seyy h  der
Memleket seyr  td r r 'iŐku  vil yet gösterür
6. B -sütün-ı g mda B k  seng-i miĥnet kesmede
Şöyle  st d oldu kim Ferh da Şan'at gösterür

⁶ S: 121a; S. Sabahattin K c k; B k ; *D v n*: G: 51.

Naz re-i Mevl n  B k  Efendi.

1b ruĥŐat gösterür -S.

3a d l ba: d ll b S.

Zm. 4⁷*Mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün**Muzâri' - - + / - + - + / + - - + / - + -*

1. Hış yaraşur cemâlüne bu haţt-ı müşk-bâr
Āmentü bi'llezî ħalaķa'l-leyle ve'n-nehâr
2. Zerd olduğı bu kim haţ-ı ħüsnün berātuña
Tuğrâ-yı zer-nişân iledür ħükme í'tibâr
3. Devr-i ruĥuñda ey şanem üstâd-ı Lem-yezel
Bir ħüb naķş bağladı nâmı benefşe-zâr
4. Ħüsnün zamânınun meger evvel bahâridur
Yer yer bitürdi tâze çemen şun'-ı Kird-gâr
5. 'Ulvî çü gördi muşĥaf-ı ħüsnünde haţtuñı
Seb'ü'l-meşâni remzini fehm étse vecchi var

Nz. 4⁸*Mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün**Muzâri' - - + / - + - + / + - - + / - + -*

1. Bir ħüsn dağı bağladı haţdan 'izâr-ı yâr
Eţrâf-ı bâğ ħüb olur olsa benefşe-zâr
2. Ebr-i bahâr-ı ħüsndür ol zülf-i müşg-bâr
Yağdı 'izârı bâğına haţ şanma zinhâr

⁷ S: 122b; A: 110b; İ: 97b; P: 92a.

Merĥüm 'Ulvî Çelebi'nün maĥbül ğazellerindendir. Merĥüm Sulţân Selîm

Ħân'un mübârek saķalı geldiği vaķtde bu ğazeli virmişdür.

2b zer-nişân iledür: zer-nişânedür P; ħükme í'tibâr: ħükm ü í'tibâr İ.

3a ruĥuñda: ħüsnünde A.

⁸ S: 122b; S. Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G. 111.

Nazîre-i Mevlânâ Bâķî Efendi.

2b Yağdı 'izârı bâğına: Yağdurdu ħüsn-i bâğa S.

5a yârda: yâra S.

3. Gül-zâr-ı hüsni olmaz idi böyle sebze-zâr
Açıtmayaydı yaşumı çok çok o gül-'izâr
4. Esdürmeyeydi şarşar-ı âhum cefâ-yı yâr
Mir'ât-ı hüsni olmaz idi böyle pür-ğubâr
5. **Bâkî** 'izâr-ı yârda haş şanma görinen
Zerrâtdur ki mihr-i münîr êtdi âşikâr

Zm. 5⁹

Müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün

Recez- + + - / + - + - / - + + - / + - + -

1. Şubha dek ağladuğ bu şeb toğmadı mâh-pâremüz
Tâli'ümüz açılmadı düşkin imiş sitâremüz
2. Hancer-i ğam cerâhatin bâde yuyup arıtmadı
Merhem ile oñulmadı kaldı yürekde yâremüz
3. Dîdede âb u başda hâk elde hevâ gönülde nâr
Derdümüzüñ devâsı yok bilmedi kimse çâremüz
4. Gözlerümüz habâb-veş ol boyı servi gözedür
Şu gibi gerçi alçağuz yüksegedür nezâremüz
5. Ğarğa-ı mevc-i eşk olup göz yumalum zamânededen
Çeşm-i hasûd 'Ulviyâ görmiye tâ ki kâremüz

Nz. 5¹⁰

Müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün

Recez - + + - / + - + - / - + + - / + - + -

1. Güş senüñ haberlerüñ almağa olsa çâremüz
Kâş kulağumuz kadar eyleyelerdi pâremüz

⁹ S: 127b; A: 133a; İ: 125b; P: 110a.

¹⁰ S: 127b; S. Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G. 202.
Nazîre-i Mevlânâ Bâkî Efendi.

2. Çeşm-i sitâre gibi biz alçağa nâzır olmazuz
Himmetümüz büleddür kıaddüñedür nezâremüz
3. Nevbet-i iştiḥârumuz bâm-ı felekde çalınur
Gulğule şaldı ‘âleme velvele-i neḳâremüz
4. Dilde hırâş-ı hâr-ı ğam dâdede eşk dem-be-dem
‘Arz olunur cenâbuña gizlümüz âşikâremüz
5. Dâğ-ı siyâh-ı sînemüz örtile mevc-i eşk ile
Bir gün ola ki **Bâkıyâ** görmeye kimse ḳâremuz

Zm. 6¹¹

Mef’ülü fâ’ ilätü mefâ’lü fâ’ ilün

Muzâri’ --- / - + - + / + - - + / - + -

1. Vardur Cenâb-ı Hâḳḳa bizüm istinâdumuz
Yok ğayrıya tevekkülümüz i’timâdumuz
2. Tîğ-ı rızâña gerden-i teslîm tütalum
Olsun efendi her sözüñe inḳıyâdumuz
3. Birḳaç gedâ-yı sâlik-i râh-ı maḥabbetüz
Göz yaşı şuyumuz elem ü ğuşşa zâdumuz
4. Defterden adumuz çıkarursañ da râzıyuz
Cevr ü cefâñı çekmek ile çıḳsun adumuz
5. Çarḫ-ı berîne eylemezüz ‘arz-ı ihtiyâc
‘Ulvîyüz esfele demezüz biz murâdumuz

2a nâzır: mâyl S.

3a Nevbet-i iştiḥârumuz bâm-ı felekde çalınur: bâm-ı felekde çalınur nevbet-i iştiḥâremüz S.

¹¹ S: 129b; A: 135a; İ: 126b; P: 111b.

Nz. 6¹²*Mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün**Muzâri' - - + / - + - + / + - - + / - + -*

1. Fermân-ı 'ışka cân ile var inkıyādumuz
Hük-m-i kaçāya zerre kadar yok 'inādumuz
2. Baş egmezüz edāniye dünyā-yı dūn için
Allāhadur tevekkülümüz i'timādumuz
3. Biz müttēkā-yı zer-keş-i cāha ṭayanmazuz
Hāḫḫuñ kemāl-i luṭfinadur istinādumuz
4. Zühd u şalāḫa eylemezüz ilticā hele
Ṭıtdı egerçi 'ālem-i kevni fesādumuz
5. Meyden şafā-yı bāṭn-ı ḥumdur ğaraż hemān
Erbāb-ı zāhir añlayamazlar murādumuz
6. Minnet Ḥudāya devlet-i dünyā fenā bulur
Bâkî kalur şaḫīfe-i 'ālemde adumuz

Zm. 7¹³*Fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün**Remel- + - - / - + - - / - + - - / - + -*

1. Deyr-i dünyā içre mānī étmedin büt-ḥāne naḫş
Ben senüñ taşvīrūñ étmişdüm nigārā cāna naḫş
2. Kıl kalem alup eline her biri müjgānumuñ
Ruḫlaruñ 'aksin éderler dīde-i giryāna naḫş

¹² S: 129^b; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G. 192.
Naẓīre-i Mevlānā Bâkî Efendi.

1a var: -dür S.

3a cāha: cāh S.

5a bāṭn-ı -S.

¹³ S: 135^b; A: 141^a; İ: 146^a; P: 115^b.

4a ṭoldı: doldı P.

3. Sürh-i eşk ile cemâlin naqş eder Leylâ için
Görmedüm **Mecnûn** gibi 'âlemde bir dîvâne naqş
4. Şavt-ı murğân ile tıldı yine bezm-i nev-bahâr
Yine bağlandı çemende niçe üstâdâne naqş
5. Bunca demdür 'Ulviyâ nerrâd-ı 'ışkam gerçi kim
Düşmedi ammâ murâdum üstine bir dâne naqş

Nz. 7¹⁴

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Yazdı Naqqâş-ı Kazâ levh-i bahâristâne naqş
Bağladı nev-rûzda bülbül bir üstâdâne naqş
2. Bulmaya ol hadd-i gül-gün üzre hattun hâletin
Müşg-i terden yazsalar berg-i gül-i handâne naqş
3. Âb-rüyuñdan erer âyine-i hürşide tâb
Tâb-ı zülfünden düşer levh-i zamîr-i kâne naqş
4. Êşigün hün-âbe-i eşkümlereng-âmîz idi
Yazmadın Naqqâş-ı Kudret bu bülend eyvâne naqş
5. Peyker-i zerd ü nizârüm var iken 'âkil midür
Hey'et-i Mecnûn yazan şüretger-i dîvâne naqş
6. Rüy-ı zerd ü eşk-i hüninüñle ey **Bâkî** yüri
Yazagör hâk-i Cenâb-ı Hazret-i Sultâne naqş
7. Şeh Selîm ol kim gubâr-ı na'l-i şeb-rengi yazar
Şafha-i ruhsâre-i hürşid-i nür-efşâne naqş

¹⁴ S: 135b; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G. 213.

Nazîre-i Mevlânâ Bâkî Efendi.

2b müşg: misk S.

3b zülfünden: la'lüñden S; zamîr-i kâne: zamîr-kâr[e] S.

Zm. 8¹⁵*Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün**Müctes+ --- / + + -- / + --- / + + -*

1. Bu çeşm ü zülfün için her ne ise eyle kışâş
Gerekse boynumu ur ser-verâ gerek beni aş
2. Zamâne eyledi hakkâk-i çeşümü zîrâ
Sirişk kaçresi elmâs kirpük oldu raşâş
3. Elüme girmedi hayfâ ki ol dür-i maşşud
Egerçi oldu gönül baħr-i 'ışkuña ğavvâş
4. Semâ'a girdi gönül zıkr-i la'l-i dil-ber ile
Baña ne bâde-i gül-gün gerek ne ğod rakķaş
5. Muħibb ü muħlişün oldu kapuñda 'Ulvî senün
Be-ħakķ-ı âyet-i Qur'an u sûre-i İhlâş

Nz. 8¹⁶*Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün**Müctes+ --- / + + -- / + --- / + + -*

1. 'Avâm okur seni teşhîr için hemîşe ğavâş
Bu muħlişün işi dâ'im maħabbet ü ihlâş
2. Olurdu püte-i 'ışkuñda yanmağa rāzî
Bulaydı şaş-ı ğamuñdan dil-i fikende ğalâş

¹⁵ S: 136a; A: 141b; İ: 146b; P: 115b.

1b boynumu ur: boynumu A.

2a çeşümü: çeşüme S, A, P; zîrâ: zîr A.

2b raşâş: bu şaş S, A, P.

5b Qur'an: kürsî İ.

¹⁶ S: 136a; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G: 220.

Nażîre-i Mevlânâ Bâkî Efendi.

2b Bulaydı şaş-ı ğamuñdan: eger bulaydı ğamuñdan S.

5b 'adü-yı kec-nażar: yüri 'adü eger S.

3. Alındı 'ışkuña dil ıaldı fikr-i bî-ğāşıl
Sipāhî gibi ki tîmārını éderler ħāş
4. O dūrri vaşf éderin karşı bahr-i nazmumda
Sözüm güherlerine ser-fürü éder ħavvāş
5. Elûnde ħātem-i faẓl u belāġat ey **Bāķî**
'Adū-yı kec-nazar inkār éderse gözine baş

Zm. 9¹⁷

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Remel- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Bāġ-ı kūyuñ seyridür Firdevs-i a'lādan ġaraż
Pertev-i nūr-ı cemālûñdür tecellādan ġaraż
2. Naġd-i cānı ħāl-i gendüm-günına ħarc étmedür
Terk édüp Ādem cinānı 'azm-i dünyādan ġaraż
3. Ķāmetüñ Tübā lebüñ Kevşer yüzüñ Bāġ-ı Na'īm
Sensin ey rûĥ-ı revān dünyā vü 'uġbādan ġaraż
4. Vuşlat olmaz mı müyesser rüz-ı maĥşer yok mıdur
Hey kıyāmet neyki bilsen bunca ferdādan ġaraż
5. Āsitānuñ itleri 'Ulvîye karşı geldiler
Āşinālık ħaġķın icrādur aĥıbbādan ġaraż

¹⁷ S: 136^b; A: 142^a; İ: 147^a; P: 116^a.

2 -A.

2a étmedür: eyledüm P.

3a na'īm: ni'am S, A, P.

3b dünyā: dünya S, A.

Nz. 9¹⁸*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün**Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -*

1. Āsitānuñ hākīdür Firdevs-i a'lādan ġarāz
Ķāmetüñdür ravza-i cennetde Tūbādan ġarāz
2. Mürdeler ihyā eder enfās-ı müşġinüñ senüñ
Nuṭḡ-ı cān-bahşuñdur i'cāz-ı Mesīhādan ġarāz
3. Sīm-i eşküñ yolına hārc eylemekden ağlama
Yā nedür ey 'āşık-ı şürīde dünyādan ġarāz
4. Ārzū-yı cilve-i naḥl-i revānuñdur senüñ
Bāġda seyr-i ḥurām-ı serv-i bālādan ġarāz
5. **Bākīyā** dil mülkini dil-ber niçün tārāc eder
Pādişāh olan nedür şehrini yağmādan ġarāz

Zm. 10¹⁹*Mef'ülü fâ'ilâtü mef'ülü fâ'ilün**Muzāri' - - + / - + - + / + - - + / - + - -*

1. Oyardı dil ḥayāl-i ruḥuñdan bedende şem'
Nār-ı maḥabbetüñle zuhūr etdi tende şem'
2. Āḥir dilin keserler ederler siyāseti
Uzatmasun dilini igen encümende şem'
3. Meclisde rāz-ı 'ışkuñı fāş etdi var-ise
Yüz ḡarasıyla gitdi gece ser-figende şem'

¹⁸ S: 136b; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G. 221.

Nazīre-i Mevlānā Bākī Efendi.

3a Sīm-i eşküñ: Sīm-i eşkin S.

4b ḥurām-ı: ḥurām u S.

5b nedür: n'eder S.

¹⁹ S: 138b; A: 144a; İ: 149a; P: 117a.

4. Eñ şoñ özini âteş-i ğayret yaqar temām
Pervānesini yaqmasun ey dil igende şem‘
5. Fūrkat şebinde şem‘i nedür ‘Ulvi-yi ğarīb
‘Işq-ı nigārdur aña Beytü'l-ħazende şem‘

Nz. 10²⁰

Mef‘ülü fā‘ilätü mefā‘ilü fā‘ilün

Muzāri’ -- + / - + - + / + - - + / - + -

1. Baħş étmesün ‘izāruñ ile encümende şem‘
Qanda çerāğ-ı mäh-ı şeb-efrüz qanda şem‘
2. Çün şubħ olunca bellü olur yüzi qarası
Germ olmasun o ħüsn ile ey mäh igende şem‘
3. Bād-ı ħazān erişmedin ér şaħn-ı bāğa kim
Bezm-i bahāra nergis olupdur çemende şem‘
4. Olsun çerāğı ruħlaruñuñ rüşen ey şanem
Yaqduqça mihr ü mäh bu deyr-i kühende şem‘
5. **Bākī** ‘aceb mi şi‘r-i dil-efrüzüñ étsele
Erbāb-ı ‘ışq cem‘ olıcaq encümende şem‘

Zm. 11²¹

Fā‘ilätün fā‘ilätün fā‘ilätün fā‘ilün

Remel- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Bī-sütün-ı ğam tenümdür lālelerdür tāze dāğ
Oldı ben Ferhāda ey Şīrīn-suħan dāğ üzre dāğ

²⁰ S: 138b; Sabahattin Küçük; Bākī; *Dîvân*: G: 224.

Nazīre-i Mevlānā Bākī Efendi.

3a ér: bir S.

²¹ S: 139b; A: 144b; -İ; P: 117b.

1a ğam: dāğ S

3b tārīk: tarīk P.

4a şanma kim: şanmañuz P.

2. Cân eridüp hıdmetüñde şem'-i meclis dün gece
Âteş-i şevküñle yanup kalmadı bağrında yağ
3. Dağlar ile cismümi zeyn eyledüm zülfüñ görüp
'Âdet olmuşdur yanar târîk-i şebde çün çerâğ
4. Görinen tāk-ı felekde mâh-ı nevdür şanma kim
Üstühvân-ı cism-i merdümdür çıkardı göge zâğ
5. Kılmağ için ey hümâ murğ-ı dil-i 'Ulvîyi şayd
Dânelerdür beñlerüñ kâküllerüñdür kıl duzağ

Nz. 11²²

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Sînesine yaqmada şem'-i ruhuñ şevk ile dâğ
Mâh-ı enver mihr-i 'âlem-tâbdan yaçar çerâğ
2. Bî-sütünü gül-şen étmiş hün-ı çeşm-i Kûh-ken
'Âşıka sevdâ-yı vaşl-ı yâr ile tağ üsti bâğ
3. Gül gibi ter-dâmene teşbîh eden kimdür seni
Yâsemen gibi cihânda alnuñ açuk yüzüñ ağ
4. Mâh-ı çarh üzre nedür bilmek dilerseñ ol sevâd
Yağdı yâre şunmağa devrân turunç üstine dâğ
5. Şem'-veş süz-ı derünün 'arz eder Bâkî saña
Yana yana kalmadı bî-çârenüñ bağrında yağ

4b cism: çeşm A.

5a şayd: çün S.

²² S: 139^b; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G: 227.

Nazîre-i Mevlânâ Bâkî Efendi.

4a sevâd: suâl S.

Zm. 12²³*Fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fa' lün**Remel + + -- / + + -- / + + -- / --*

1. Devr edüp 'arız-ı yâri hatt-ı reyhân şaf şaf
Yazdılar berg-i güle âyet-i Kur'an şaf şaf
2. Gördiler cāmî'-i hüsn içre kaşuñ mihrâbın
Secdeye varsa n'ola zümre-i 'irfân şaf şaf
3. Ne şafâdur bu ki ol şâh-ı gâzab-nâki görüp
Tura eṭrâfa selâm almağa yârân şaf şaf
4. Görmedüm kıadd-i bülendüñ gibi bir tâze nihâl
Şâhlarla tütalum taldı gülistân şaf şaf
5. Rûz-ı mâtem irişüp mâh-ı muharrem geldi
Şerhalar sîne-i 'Ulvide firāvân şaf şaf

Nz. 12²⁴*Fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fa' lün**Remel + + -- / + + -- / + + -- / --*

1. Müje haylin dizer ol gamze-i fettân şaf şaf
Güyyâ cenge tırur nîze-güzârân şaf şaf
2. Seni seyr etmek için reh-güzer-i gül-şende
İki cânibde tırur serv-i hırâmân şaf şaf
3. Leşger-i eşk-i firāvân ile ceng etmek için
Gönderür mevclerin lücce-i 'ummân şaf şaf

²³ S: 141^a; A: 145^b; İ: 131^b; P: 118^b.
2a cāmî'-i hüsn: hüsn A.
3b tura: dura P.

²⁴ S: 141^a; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G: 229.

Nazîre-i Mevlânâ Bâkî Efendi.

1b nîze: nîz[e] S.

7b defter ü: defter-i S.

4. Gökde efgân ederek şanma geçer hayl-i küleᅡ
Çekilür küyuña mürġân-ı dil ü cān şaf şaf
5. Cāmi' içre göre tā kimlere hem-zānūsın
Şekl-i sakķāda gezer dīde-i giryān şaf şaf
6. Ehl-i dil derd ü ġamuñ ni'metine müstaġrak
Dizilürler keremuñ ħvānuna miħmān şaf şaf
7. Vaşf-ı kaddüñle ħurām etse 'alem gibi kalem
Leşger-i satrı çeker defter ü dīvān şaf şaf
8. Kūyuñ etrafına 'uşşāk dizilmiş ġüyā
Ĥarem-i Ka'bede her cānibe erkān şaf şaf
9. Ķadrüñi seng-i muşallāda bilüp ey **Bâķī**
Tırup el baġlayalar ķarşuña yārān şaf şaf

Zm. 13²⁵

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Remel- + -- / - + -- / - + -- / - + --

1. Sā'id-i sākīyi seyr et sāġar-ı şahbāya baķ
Şāĥ-ı mevzün üzre açılmış ġül-i ra'nāya baķ
2. Ĥaţţ-ı reyĥān arasında cām-ı la'l-i yāri gör
Sebze-zār içinde bitmiş lāle-i ĥamrāya baķ
3. 'Ayn-ı 'ibretle temāşā kıl ĥabāb-ı bādeyi
Üstüvār-ı kār-ġāĥ-ı ķubbe-i mīnāya baķ
4. Gör ne yüzden hem-dem olmuş āfitāb ile mesīĥ
Mülk-i ĥüsn-i yār ile cām-ı ĥayāt-efzāya baķ
5. Bunca demdür küştesidür ġamze-i ĥün-rīzinüñ
Kūşe-i çeşm ile bir kez '**Ulvī**-yi şeydāya baķ

²⁵ S: 142a; A: 146b; -İ; P: 119a.

1b mevzün -A.

Nz. 13²⁶*Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün**Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -*

1. Zāhidā 'ibret gözün aç şüret-i zībāya bak
Bir nazar āyīne-i şun'-ı cihān-ārāya bak
2. Dildür ol baħr-i haķikātden vücūduñ mülkine
Şol derūnuñ 'āleminde mevc uran deryāya bak
3. Baħt-ı bī-bünyād için renc-i talebden fāriğ ol
Bāri bir kaç gün ħuzūr-ı ħalb ile dünyāya bak
4. Cām-veş kimdür bu bezm içre ciger-ħün olmayan
Gonce-i gül-zārı seyr ét lāle-i ħamrāya bak
5. Ħāl-i zār-ı **Bākī**-i bī-dilden isterseñ nişān
Ķāmet-i çeng-i dü-tāya rüy-ı zerd-i nāya bak

Zm. 14²⁷*Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fa'lün**Remel + + - - / + + - - / + + - - / - -*

1. Tāze 'āşık olıcaķ dāğ ile zeyn ét ħoluñ
Yeñi sikke çıkıcaķ eskisi geçmez pūluñ
2. Dil-i lā-ya'ķıl ile ol büt-i ma'ķül-şinās
Hem-dem olsun dēyelüm mi ħuluyuz ma'ķūluñ
3. Êşigin bekle ki yāruñ eresin vuşlatına
Tīz alur manşıbı olsa senedi ma'zūluñ

²⁶ S: 141^b; Sabahattin Küçük; Bākî; *Dîvân*: G. 239.
Mevlānā Efendiuñ Daħı Nażiresidür.

1a gözün aç: göziyle S.

1b nazar: nazır S.

2a ol: oldur S; ħaķikātden: ħaķikātle S.

²⁷ S: 147^a; A: 151^a; -Ī; P: 122^a.

5a 'ışkı: 'ışkınu S.Vezin sorunu bulunmaktadır.

4. Eşk ile yolu gil eyler dëyü töhmet olıcağ
Baña dil-dâr dëdi kim yüri pâk èt yoluñ
5. 'Aql pendine uyup 'ışkı 'Ulvi terk edemez
Ehl-i 'aql olan uyar mı sözine her gülüñ

Nz. 14²⁸

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fa'lün

Remel + + -- / + + -- / + + -- / --

1. Serv-kâmetler iki yanın alurlar yoluñ
Râh-ı gül-zâre döner yolları İstanbülüñ
2. Ne 'aceb dâğlaruñ işler ise ey dil-i zâr
Çürimiş nerd-i maḥabbetde bir iki pülüñ
3. Devr-i gâmzeñde senüñ kimseye ḥancer çekmez
Boynuma alurın ey şūḥ-ı dil-ârâ koluñ
4. Kad-i bälâya göre şive-i refâr gerek
Ey şanavber bize 'arz ètme igende tülüñ
5. Añlamaz dehr-i deni merdüm-i dãnâ kadrin
Bâkıyâ minnetini çekmeyelüm her gülüñ

²⁸ S: 147^a; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G. 266.

Nazîre-i Mevlânâ Bâkî Efendi.

1b râh: reh S.

2a dil-i zâr: abdâl S.

2b nerd: râh S.

3b alurın: alalı S.

5b minnetini çekmeyelüm: çekmeyelüm minnetini S.

Zm. 15²⁹*Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün**Remel + + -- / + + -- / + + -- / + + -*

1. Maḥv édüp jāleleri gün gibi aç verd-i terüñ
Ya'ni seyr eyleyelüm sîneñi çözümlerüñ
2. Kimsenüñ pâresine atılup aldanma şaşkın
Eşk ü ruh-sâruma baġ ġāyeti yok sîm ü zerüñ
3. Öykinürmiş lebüñe her biri ey ġonce-dehen
Dād u feryād elinden mey ile gül-şekerüñ
4. Mār-veş künc-i vişālüñde tılısm oldu meger
Māni' olur belki kuçmaġa dāyim kemerüñ
5. Tāġatüm kalmadı şabra n'edeyin ey 'Ulvî
Cānuma geçdi meded derd ü belāsı seferüñ

Nz. 15³⁰*Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün**Remel + + -- / + + -- / + + -- / + + -*

1. Ġonceler içre nihān eyleme gül-berg-i terüñ
Ya'nî seyr eyleyelüm sîneñi çözümlerüñ
2. Revnaġ-ı ġüsne ġalel virmez o ġaġ-ı müşġîn
Arturur belki şeb-i tār şu'ā'ın ġamerüñ

²⁹ S: 153a; A: 155b; İ: 140b; P: 125a.

3b dād u: dād S, İ.
5b meded: nedür P.

³⁰ S: 153a; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G. 277.

Naẓîre-i Mevlânâ Bâkî Efendi.

1a eyleme: eyleyüp S.

2b şu'ā'ın: sa'âdet S.

3 -S.

4b şāhib: vuşlat S.

6 -S.

3. andasın biz de gel ey āfet-i devrān gōrelüm
Nice bir öpe uca gōriŝe av u kemerüñ
4. 'Aŝıa kühl-i cilā yāruñ ayağı tozıdır
Hāŝılı bendesiyüz 'ārif-i ŝāhib-nazaruñ
5. Zāhidā rind-i hārābāta iğēñ a'n etme
Var ise zerre adar sırr-ı azādan hāberüñ
6. Cümle tedbīr pes-i perdeden üstāduñdur
İhtiyarī mi ŝanursın hārekātın ŝuverüñ
7. ŝı'r-i **Bākī**ye ulak utmasa zāhid ne 'aceb
Söz güherdür ne bilür adrini nā-dān güherüñ

Zm. 16³¹

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Remel- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Hārḥār-ı 'ıŝ ile cismüm figār etsem gerek
Bir uru ŝāḥ üzre güller āŝikār etsem gerek
2. Ser-be-ser saḥrā-yı sīnem derd ile pür-dāğ edüp
Dāmen-i küh-sār gibi lāle-zār etsem gerek
3. Yaa āk ü mest ü rüsvā dīde pür-hūn dem-be-dem
'Azm-i küy-ı yār için terk-i diyār etsem gerek
4. Ben za'īf ü ḥasteyi atlı etdüğü aŝı ki var
Baŝum üzre anı ben seng-i mezār etsem gerek

³¹ S: 154a; A: 156a; İ: 151b; P: 125b.

1a hārḥār-ı 'ıŝ ile cismüm figār etsem gerek: hārḥār-ı 'ıŝ ile çeşmüm İ.

1b bir uru ŝāḥ üzre güller āŝikār etsem gerek: bir uru ŝāḥ üzre İ.

2a ser-be-ser: ser-te-ser P; edüp: olup P.

2b küh-sār: kuh-sār P.

3a rüsvā dīde: rüsvā içre S, A, rüsvāy P.

4a ḥasteyi: ḥasteñi S, A; ki var: ne ki var S.

4b ben: bir P.

5a al: hūn İ.

5. Rüy-ı zerdüm âl édüp 'Ulvi sirişk-i âl ile
Yâre bu vech ile 'ışkum âşikâr étsem gerek

Nz. 16³²

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Çeşm-i pür-hünüm yoluñda eşk-bâr étsem gerek
Ayağun tozına gevherler nişâr étsem gerek
2. Gül gibi pîrâhen-i nâmûsı şad-çâk eyleyüp
Lâle-veş dâğ-ı nihânum âşikâr étsem gerek
3. Kırma yazıyla raķîbün dişleri vaşfın yazup
Nüşa-i çeşm-i sevâdın pür-ğubâr étsem gerek
4. Eyleyüp zühdün binâ-yı süst-bünyâdın ģarâb
Ĥâne-i 'ışkuñ esâsın üstivâr étsem gerek
5. Bezm-i keşretten çekildi câm-veş **Bâķi** gönül
Tekye-i vaĥdetde 'uzlet ihtiyâr étsem gerek

Zm. 17³³

Mef'ülü mef'ülü mef'ülü fe'ülün

Hezec - - + / + - - + / + - - + / + - -

1. Toğrılmaz idi küyma ol Ka'be-i cânun
Olmasa demürden yüregi kıble-nümânuñ
2. Rez-duĥterini dâyim ayağına getürmek
Ĥaķķa bu kim ağırlığıdur rıtl-ı girânuñ

³² S: 153^b; Sabahattin Küçük; Bâķi; *Dîvân*: G. 273.

Nażire-i Mevlânâ Bâķi Efendi.

2b lâle: ģonce S; nihânum: derûnum S.

3a raķîbün: 'adûnuñ S.

5b vaĥdetde 'uzlet: 'uzletde vaĥdet S.

³³ S: 153^b; A: 156^a; İ: 151^a; P: 125^b.

1a toğrılmaz idi: toğru almaz idi S, toğru olmaz A.

2b kim: ki A.

3. Bülbüllerinüñ rāz-ı dilin açmadı hāra
Va'llāhi 'aceb berk imiş ey gonce-dehānuñ
4. Tırmaz yaşarur kıl düşecek dīdeye dērler
Ağlatsa demidür beni hecrüñde miyānuñ
5. Cānsuz n'ola bir kılebe dönse dil-i 'Ulvi
Üftādesidür sāye-veş ol serv-i revānuñ

Nz. 17³⁴

Mef'ülü mef'ülü mef'ülü fe'ülün

Hezec -- + / + -- + / + -- + / + --

1. Görmez eşigi Ka'besin ol kıble-i cānuñ
Çöp düşdi meger kim gözine kıble-nümānuñ
2. Dil-dādelerüñ haqqına söz geçmedi hergiz
İnşāf 'aceb teng imiş ey gonce-dehānuñ
3. Rez duhterini vèrmediler kimseye kıaldı
Ağırlığını almadılar rıtl-ı girānuñ
4. Şol jāle düşen süsen-i āzāde-veş ey dil
Dür dişlerinüñ vaşfı gerek vird-i zebānuñ
5. Hancer-şıfat izhār-ı şafā eyledi dilden
Nāzüklik ile göñlümüz almağa miyānuñ
6. **Bâkî** çemen-i cānda meger perveriş étdüñ
Bir ālemi var rûh ile ol serv-i revānuñ

³⁴ S: 153b; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G. 278.

Naẓîre-i Mevlânâ Bâkî Efendi.

1a Ka'besin: kıblesin S; kıble: Ka'be S.

4 -S.

5a şıfat: gibi S.

5b göñlümüz almağa miyānuñ: göñlümüzü aldı dehānuñ S.

Zm. 18³⁵*Fe'îlâtûn fe'îlâtûn fe'îlâtûn fe'îlûn**Remel + + -- / + + -- / + + -- / + + -*

1. İki yanında güzeller şalınur her yoluñ
Ne güzel yollar olur yolları İstanbûluñ
2. Hâyderîler gibi 'ışkuñda şoyunduğ cānā
Ṭavḳ-ı sîmîn edelüm boynumuza şal ḳoluñ
3. Āh tîğın dil-i mecrūḩa 'adū çekdürür āh
Yalımı alçağ olurmuş güzelüm ma'zûluñ
4. Tāze dağum var iken eskisine bakmaz o yār
Yeñi manğır çıkıcağ eskisi geçmez pûluñ
5. Halka-i zülfüne çün halk-ı cihān bende geçer
Boynu bağılu ḳulıyam cümlesinüñ ben ḳuluñ
6. Bir ayağ ile dil-i 'Ulvîyi bî-hüş etdüñ
Vay eger pâdişehüm böyle yürürse ṭoluñ

Nz. 18³⁶*Fe'îlâtûn fe'îlâtûn fe'îlâtûn fe'îlûn**Remel + + -- / + + -- / + + -- / + + -*

1. Dil-rübâlarla 'aceb keşreti var her yoluñ
Geçemez hûblarından göñül İstanbûluñ
2. Nic'olur dāğlaruñ işler ise ey abdāl
Çürimiş rāh-ı maḩabbetde bir iki pûluñ

³⁵ S: 154b; A: 157a; -İ; P: 126a.

3a çekdürür: çekmededür P, çekmede rāh A.
6b ṭoluñ: ḳoluñ P.

³⁶ S: 154b; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G. 267.

Nazîre-i Mevlânâ Bâkî Efendi.

5b cânı: cân S.

3. Dökilür kaçtreleri 'âşık-ı mehcür ağlar
Yılduzı düşkün olur pâdişehüm ma'zûluñ
4. Bend-i fûrkatde koma bendeñi âzâd eyle
Öldürürseñ de eger kaçmaz efendi kuluñ
5. Yoluña **Bâkî**-i dil-ğaste revân eyler idi
Tuñfe-i cânı haķır olsa eger maķbûluñ

Zm. 19³⁷

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Hâmdüli'llâh şevķ-i ruķ-sâruñla çıķdı tâze gül
Vaşf-ı haddüñ kırmızı evrâķa tañ mı yaza gül
2. 'İzzet édüp her kişi baş üzre tutmazdı anı
Lâyık olmasa ruķ-ı dil-ber gibi i'zâza gül
3. Nakş-ı gûn-â-gûn ile taldı yine şahn-ı çemen
Bülbülüñ şavtn işidüp başladı şeh-nâza gül
4. Ğonce iken leblerüñ sırrın nihân eylerdi berg
Büyüdükçe açılıp başladı keşf-i râza gül
5. Yâr gülmekde şafâda dil figân u giryede
Nâleye mu'tad bülbül mâyil ancak nâza gül
6. Sâķi-i gül-çihre yâre câm-ı mey 'arz eyledi
Şundu bir dil-ber hemân bir dil-ber-i mümtâza gül
7. Şehr-i Âmid gül-şen oldu cüy-ı eşküm 'ayn-ı şat
'Ulvi bülbül Hâzret-i 'Oşmân Pâşâ tâze gül

³⁷ S: 155^b; A: 157^b; İ: 152^b; P: 126^b.

'Ulvi Çelebi Şehr-i Âmid'de 'Oşmân Paşa hakkında söylediği gül-i şad-berg gazellerindendir.

1a tâze: yaza İ.

2b olmasa: olmaya A.

4a berg: halk A.

Nz. 19³⁸

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Döndi bezm-i bāğda bir dil-ber-i ʔannāze gül
Cilve-i hüsn eyledi girdi libās-ı nāze gül
2. Elden evrākın şalup bir bir uçurdu göklere
Beñzedi bir dil-ber-i şüh-ı kebüter-bāze gül
3. Sīnesin çāk eyledi mest-i şabūhīler gibi
Şubḥ-dem murğ-ı çemenden güş édüp āvāze gül
4. Vaşf-ı hüsn-i yār ile bir tāze divān bağlasun
Tār-ı zülf-i hürdan bend eylesün şīrāze gül
5. Bāğ-ı hüsn-i şāha bağ görmek dilerseñ **Bākıyā**
Baḥt u devlet nev-bahārında açılmış tāze gül

Nz. 20³⁹

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Şubḥ-dem bülbül niyāz étdükçe geldi nāze gül
Rāz-ı 'ışkı der-miyān étdi açıldı tāze gül

³⁸ S: 155^b; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G: 301.

Naẓîre-i Mevlânâ Bâkî Efendi.

1b eyledi: ile S; girdi çün: girdi S.

3b çemenden: çemende S.

4a bağlasun: bağlayup S.

4b hürdan: yârdan S; eylesün: eyleyüp S.

5a şāha: yāre S.

³⁹ S: 156^a; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G: 302.

Naẓîre-i Diğer Mevlânâ Bâkî Efendi.

2a gül-efşânlar: gül-feşânlar S.

4b cânından: cânında S.

5b şalmadın rüy-ı: şalmadı zîr-i S.

2. Oldı şaḥn-ı bāğda peydā gül-efşānlar yine
Ḥāşılı döndi çemen bezminde āteş-bāze gül
3. Uymadı bir gün hevā-yı bülbül-i şūrīdeye
Meyl eder dā'im nesīm-i şubḥ ile pervāze gül
4. Bir yere cem' eylemiş evrāk-ı nāz u şīveyi
Rişte-i cānından etmiş bülbülün şīrāze gül
5. Göklere ergürdi **Bākī** gulğul-i 'iṣkuñ senüñ
Şalmanın rūy-ı zemīne ḥüsn ile āvāze gül

Zm. 20⁴⁰

Fe'ülātün fe'ülātün fe'ülātün fe'ülün

Remel + + -- / + + -- / + + -- / + + --

1. Çekdüğüñ cevri dēmeme dil-ber-i ra'nādan bil
Her belā kim gelür ey dil saña Mevlādan bil
2. Bī-şebāt olduğınu salṭanat u ḥayl ü ḥaşem
Taḥt-ı Keyḥusrev ile ḳudret-i Dārādan bil
3. Fehm kıl ḳubbe-i çarḥuñ nice maḥv olacağıñ
Bezm-i fānīde ḥabāb-ı mey-i şaḥbādan bil
4. Cem-i vaḳt olsa da almaz eline la'līn-cām
Zevḳ-ı Mecnūnı sıfāl-i seg-i Leylādan bil
5. Añla ṭuğyān-ı sirişki dil-i sevdā-zedededen
Bu temevvücleri hep cūşiş-i deryādan bil
6. Şeb-i fūrḳatde yétürdüñse reh-i maḳşūdı
Kebkebi naḳşına baḳ necm-i Şüreyyādan bil

⁴⁰ S: 156b; A: 158b; İ: 154b; P: 127b.

1a çekdüğüñ: çekdüğüñ P; dēmeme: dēyemem A, P.

7a zen: zer P.

7b kimse -S.

7. Zen-i gerdüna gönül vërme şaķın ey **'Ulvî**
Görmedi mihr ü vefâ kimse bu dünyâdan bil

Nz. 21⁴¹

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Remel + + -- / + + -- / + + -- / + + -

1. Fitne-i 'âlemi ol kâmet-i ra'nâdan bil
Her belâ kim yêtişür 'âlem-i bâlâdan bil
2. Hâlet-i 'ışķ iledür âdeme nûrâniyyet
Reng-i rüy-ı kadehi bâde-i hamrâdan bil
3. Dil-i dânyâ şeref pertev-i 'irfân iledür
Hüsni-î âyîneyi 'aks-i ruķ-ı zîbâdan bil
4. 'İşve-i dehre gönül vërmez o kim 'âķıldür
Almadı behre begüm kimse bu dünyâdan bil
5. Devlet-i dâr-ı cihân devr-i zamân ey **Bâķî**
Pây-dâr olmaduķın kışsa-i Dârâdan bil

Zm. 21⁴²

Mef'ülü mef'ülü mef'ülü fe'ülün

Hezec - - + / + - - + / + - - + / + - -

1. Ey kaşı kemân nâmeñ olur cânuma vâşıl
Sînem ki olur tîr-i ciger-dûzuña menzil
2. İrşâduña dâl olduķı tâcuñ bu ki ey pîr
Meşhûrdur *e'd-dâllü 'ale'l-hayri ke-fâ'il*

⁴¹ S: 156a; Sabahattin Küçük; Bâķî; *Dîvân*: G. 299.

Nazîre-i Mevlânâ Bâķî Efendi.

1b her: bir S.

4a behre: kimse S; kimse: behre S.

⁴² S: 155a; A: 157b; -İ: P: 126b.

5b anda : [a]nda S, -P.

3. Ağyârı has u hâr gibi hâke şalupdur
Seyl-âb-ı sirişküm olalı baır ile yek-dil
4. Dil-ğastelere sebz-i haııtuñ kılmağa tîmâr
Cümle kuluñı defter édüp bağıladı hâşıl
5. Mülk-i ğama şâhum felek eyvânum olupdur
Her şeb yaqar ey 'Ulvi nücüm anda meşâ'il

Nz. 22⁴³

Me'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

Hezec -- + / + -- + / + -- + / + --

1. Her tîr-i belâ kavş-i kaçâdan k'ola nâzil
Şahrâ-yı dil-i ehl-i vefâdur aña menzil
2. Kaddüm gibi hâk-i kademün öpdi na'l-çeñ
Meşhürdur *e'd-dällü 'ale'l-hayri ke-fâ'il*
3. Ağız bir édüp söylemek âsân idi yâre
Zahmuñla gelüp olsa eger hanceri yek-dil
4. Cân câna olurduğ dem-i vuşlatda senünle
Sînem eger ey rûh-ı revân olmasa hâ'il
5. **Bâkî**yi kalem eyledi şemşîr-i firâkuñ
Bir kerre naşîb olmadı taqbîl-i enâmil

⁴³ S: 156b; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G. 298.

Naẓîre-i Mevlânâ Bâkî Efendi.

1a k'ola: ola S.

1b menzil: menâzil S.

3b zahmuñla: zahmumla S.

5b taqbîl: taqtîl S.

Zm. 22⁴⁴*Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül**Mütekarib + + - / + + - / + + - / + -*

1. İşüm kıldı bu şive vü nāz enīn
Zihī nāz-perver zihī nāzenīn
2. Yaraşur saña olsa ey mäh-rū
Felek şeh-nişīn ü melek hem-nişīn
3. Komez ben ğubārı kapuñdan sürer
Şimāle refīk olmam êtdüm yemīn
4. Olup zülfüne bende müşk-i haṭā
Musahḥhar-durur çīn-i ebrūña Çīn
5. Beden 'Ulviyā ğarḳ idi eşküme
Daḡı bir yere geldi mā' u ṫīn

Nz. 23⁴⁵*Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül**Mütekarib + - - / + - - / + - - / + -*

1. Saña küyuñ içre olana qarīn
Melek hem-nişīn ü felek şeh-nişīn
2. Görüp çīn-i ebrū-yı müşġīnüñi
Siyeh çeşmüñi şandum āhū-yı Çīn
3. Sücüd êtdi mihrāb-ı ebrūña mäh
Anı bilmeyenler şanurlar cebīn

⁴⁴ S: 171a; A: 163a; İ: 170a; P: 136a.

5a 'Ulviyā: 'Ulvī S, A, P; eşküme: eşke S, A, P.

⁴⁵ S: 171a; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G: 368.

Nazire-i Mevlânâ Bâkî Efendi.

1b melek hem-nişīn ü felek şeh-nişīn: felek şeh-nişīn ü melek hem-nişīn S.

4. İzüñ tozına yüzlerin sürmege
Dökildi saçıldı gül ü yâsemin
5. Şorarsañ kapuñda şehâ **Bâkî**yi
Ġulâm-ı kemîn bende-i kemterîn

Zm. 23⁴⁶

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Muzâri' -- + / - + - + / + - - + / - + -

1. İçdüm şarâb-ı 'ışkı bugün kına kına ben
Derd-i derünü yâre dedüm yana yana ben
2. Dil mezra'ında bitmedi tohm-ı murâdum âh
Dökdüm egerçi göz yaşını dâne dâne ben
3. Bir zerreyem ki mihrine ser-geşte olmuşam
Ol mâhı tañ mıdur arasam hâne hâne ben
4. Çeşm-i müjemle turesine oldu mâşıta
Şunsam 'aceb midür o perişâna şâne ben
5. Ol pür-cefâyı '**Ulvî** şanurdum vefâ êde
Cândan uşandum anda vefâ şana şana ben

Nz. 24⁴⁷

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Muzâri' -- + / - + - + / + - - + / - + -

1. Êrdüm figân u zâr ile ol âsitâne ben
Çıkıdum kemend-i nâle ile âsmâne ben

⁴⁶ S: 180^a; A: 170^b; İ: 170^b; -P.

5b anda: andan İ.

⁴⁷ S: 180^a; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G: 357.

Naẓîre-i Mevlânâ Bâkî Efendî.

1b ile: ile çün S.

2a güherlerin: güherleri S.

3a câm-ı mey-i la'l-fâm: la'l-i mey-i câm-ı nâb S.

2. Lü'lü dişüñ gamıyla şirişküm güherlerin
Dizdüm ümîd riştesine dâne dâne ben
3. Yād-ı lebüñle cām-ı mey-i la'l-fām için
Kūy-ı muğānı geşt éderin hāne hāne ben
4. Şubh-ı vişālüñ érmedi pāyāne yétدی 'ömr
Şām-ı gamuñda şem' gibi yana yana ben
5. Cevr ü cefāñı çekmege sevdi gönül seni
Derd ü belāya geldüm efendi cihāne ben
6. **Bākī** musahhār oldu baña kişver-i suhan
Geçdüm serir-i nazma bu gün husrevāne ben

Zm. 24⁴⁸

Fā'ilatün fā'ilatün fā'ilatün fā'ilün

Remel- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Cāna minnet bil o zülf-i 'anberinüñ minnetin
Çekme ey dil kıl kadar Hākān-ı Çinüñ minnetin
2. Gūşına érgür o māhuñ nāle vü zārum déyü
Haste-dil her dem çeker āh u eninüñ minnetin
3. Çün ölürsin cānı teslīm ét sebük-bār ol gönül
Yoğ yere yüklenme 'ömr-i nāzeninüñ minnetin

4a érmedi: ümîdi S; 'ömr: gam S.

5a çekmege: çekmek ile S.

5b belāya: belā ile S.

6a musahhār: müsellem S; baña: saña S.

⁴⁸ S: 186a; A: 175b; İ: 11a, 16b; -P.

2 -S, İ: 11a; 4 -İ: 16b; 5 -S, İ: 16b.

6b mürşid: zāhid İ.

7a 'Ulviyā bī-minnet ol nā-dāna kılma ser-fürü: 'Uzlet ét halk-ı cihāndan 'Ulviyā āzāde ol İ.

7b Hālūñe şükr ét isteme her deninüñ minnetin: Çekme hergiz kiminüñ qahrın kiminüñ minnetin İ; Vezin sorunu bulunmaktadır.

4. Hâk-i pâyuñ kuhl édelden çeşmüme bād-ı şabā
Almaz oldum 'aynuma rūy-ı zemīnūñ minnetin
5. Cān göziyle nāzır olduñsa haqīkat gencine
Çekme hergiz kātibūñ qahrın emīnūñ minnetin
6. Der-geh-i pīr-i muğāna yüz sürelden sākiyā
Çekmez oldum mürşid-i ḫalvet-niṣīnūñ minnetin
7. 'Ulviyā bī-minnet ol nā-dāna kılma ser-fürū
Ḫālūñe şükr ét isteme her denīnūñ minnetin

Nz. 25⁴⁹

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Dil çeker ol tār-ı müy-ı 'anberīnūñ minnetin
İstemez 'ālemde zülf-i ḫūr-ı 'īnūñ minnetin
2. Gerd-i rāhın çihre-i ağıyāra kondurmuş şabā
Yükledük ol gāve hep rūy-ı zemīnūñ minnetin
3. Dōstum her seng-dil bilmez dehānuñ kıymetin
Cāna baş ol ḫātem-i gevher-niğīnūñ minnetin
4. Ḫancer-i elmās-ı gamzeñ var iken ḫūnī gözūñ
Çekmesün 'ālemde tiğ-i āhenīnūñ minnetin
5. Ārzū-yı ḫāl-i müşğīnūñ alurduḫ nāfeden
Dil götürmez ḫāşılı āhū-yı Çīnūñ minnetin
6. Cām-ı la'lūñ cür'asın luḫf eyle dürdī-keşlere
Çekmesün erbāb-ı himmet her denīnūñ minnetin

⁴⁹ S: 186^a; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dīvân*: G: 383.

Naẓīre-i Mevlānā Bâkī Efendi.

1a müy: mūr S.

3 -S.

5a nāfeden: nāfenūñ S.

7a ma'nī: müftī S.

7. Silk-i gevher ma'nî-i bārîk ü nazm-ı ter yêter
Bâkıyâ çekmez gönül dürr-i şemînüñ minnetin

Zm. 25⁵⁰

Mef'ülü mef'ülü mef'ülü fe'ülün

Hezec -- + / + -- + / + -- + / + --

1. Mest olalı dil sāki-i hicrānuñ elinden
 Çāk oldu yaqam cevr-i firāvānuñ elinden
2. Bir ān kıomaz elden tolaşur zülfüñe şāne
 Lāyık mı perişān-dil olam anuñ elinden
3. Sa'y eyledi çok gerçi halāş olmağa Yūsuf
 Kırtılmadı dāmānı Zelîhānuñ elinden
4. Beñzetmiş özin dest-i muḥannā-yı nigāra
 Bilmem n'edeyin pençe-i mercānuñ elinden
5. Murğ-ı dil-i 'Ulvî nice bir eylesün efgān
 Ol kıadd-i çenār āfet-i devrānuñ elinden

Nz. 26⁵¹

Mef'ülü mef'ülü mef'ülü fe'ülün

Hezec -- + / + -- + / + -- + / + --

1. Çāk oldu yaqam cevr-i firāvānuñ elinden
 Şad-pāre iken dāmen-i dil anuñ elinden

⁵⁰ S: 188a; -A; İ: 15a; -P.
 3a olmağa: olmadı İ.

⁵¹ S: 188a; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G. 359.

Naẓîre-i Mevlānā Bâkî Efendi.

2a derdüñ: hecrüñ S.

3a vefāñ: vefā S; ben: sen S.

6b olmasa: olsa n'ola S.

7a bâğ-ı: bâğ u S.

7b olam: idüm S.

2. addüm bükilüp derdüñ ile döndi kemâne
ullāb-ı ser-i zülf-i perişānuñ elinden
3. İl bezm-i vefāñ içre şafālarda velī ben
anlar yudarıñ sākī-i hicrānuñ elinden
4. La'l-i leb-i dil-dāra özin nisbet édelden
Āzürde-dilem pençe-i mercānuñ elinden
5. Ey nice ser-efrāzlaruñ kellesi öpü
altān ola bu 'arşada çevgānuñ elinden
6. Fāş étmez idi rāz-ı dili Yūsuf-ı Ken'ān
āk olmasa dāmānı Züleyhānuñ elinden
7. **Bākī** nice bir fāhte-veş bāğ-ı belāda
Nālān olam ol serv-i hūrāmānuñ elinden

Zm. 26⁵²

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fa'lün

Remel + + -- / + + -- / + + -- / --

1. Leb-i la'lüñ öpen añar mı nebātuñ adın
Kişi yok yere bozar mı begüm ağzı dadın
2. Yazmasunlar şî're adumu şî'rinde dedi
Vā'iz-i şehri bilür zülfi ıardı adın
3. Cāme-i sebz ile ol serv-i revānı seyr ét
Bāğ-ı hüsnuñ göreyin dersen eger şimşādın
4. Dād-hvāhın görüp üftādelerüñ rahm eyle
Diñle bî-çārelerüñ pādişehüm feryādın

⁵² S: 190b; A: 178b; İ: 19a; -P.

2b şehri bilür: şehriyār İ.

5b görüben bağdādın: göreyin بغداد S, A.

5. Kūyuñı seyr ederek apuña geldi ‘Ulvi
Meşhede uğradı dehrüñ görüben Bağdādın

Nz. 27⁵³

Fe’ilātün fe’ilātün fe’ilātün fa’lün

Remel + + -- / + + -- / + + -- / --

1. Yād eder lebleri yanında nebātuñ adın
Var ise bilmez o şir̄in-dehen ağzı dadın
2. Zülfüñüñ kaldı gönül murğı Kara Bağında
Ruħuñuñ görmege ‘azm etmiş iken Bağdādın
3. Beni öldürmedügin merħametinden şanmañ
Hõş olur güş edicek hastelerüñ feryādın
4. Cür’a-i cāmın eger şunsa yetişdürmek olur
Pir̄-i deyrüñ nice terk eyleyelüm irşādın
5. Kesilüp sohbet-i eşhāb-ı riyādan **Bākī**
Kesmedi pir̄-i ħarābātdan istimdādın

Zm. 27⁵⁴

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

Remel- + -- / - + -- / - + -- / - + -

1. alb-i ‘āşık gibi vīrān etdiler mey-ħāneyi
Bī-vefālar ‘ahdine döndürdiler peymāneyi
2. ahveye tebdīl edüp cām-ı şarābuñ lezzetin
Bağladılar naqş-ı şavtuñ yerine efsāneyi

⁵³ S: 190b; Sabahattin Küçük; Bākī; *Dîvân*: G: 374.

Nazire-i Mevlānā Bākī Efendi.

3b hastelerüñ: ħaste sentüñ S.

⁵⁴ S: 195a; -A; İ: 77a; -P.

5a sen de: mesned S.; naqşı: naqş-ı S.

3. La'l-i cānān gibi gözlerden ırağ oldı şarāb
Çeşm-i dil-ber gibi bīmār étdiler mestāneyi
4. Korkaram eyler şikeste dāver-i hükm ü kazā
Sāgar-ı mīnā dēyü bu günbed-i vīrāneyi
5. Sen de 'Ulvī muktezā-yı naşş-ı dilden devr édüp
Şāhid-i rūḥa gel ihsān eyle ḥalvet-ḥāneyi

Nz. 28⁵⁵

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Ārzü eyler kemend-i kākül-i cānāneyi
Bağlasañ zencīrler tıtmaz dil-i dīvāneyi
2. Gerdiş-i cām-ı meyi görsün şürāḥī üstine
Şem'-i bezmi devr éderken görmeyen pervāneyi
3. Medḥ éderdüñ lebleri devrinde ey pīr-i muğān
'Ākıbet imānuña döndürdiler peymāneyi
4. Tāzeler ol sünbül-i müşgīni beñzer yāsemīn
Eylemiş peydā gümiş dendānelü bir şāneyi
5. Ḥvāb-ı ğaflet nice bir ey ṭālib-i dünyā-yı dūn
Var ise rāḥat yeri şanduñ bu miḥnet-ḥāneyi
6. Zāhidā 'ışķ içre te'sīr eylemez Bākīye pend
Mest-i lā-ya'kıl bilürsin diñlemez efsāneyi

⁵⁵ S: 195a; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G: 509.

Nazire-i Mevlânâ Bâkî Efendi.

2a görsün: görsün S.

2b görmeyen: göreyin S.

4a müşgīni: müşgīn S.

4b dendānelü: dendāneler S.

6b mest-i: mest ü S.

Zm. 28⁵⁶*Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün**Remel- + -- / - + -- / - + -- / - + --*

1. Tîğ-ı bürrānuñ gelüp zaħm olsa tenden cānibe
Sīnede revzen açardı cāna senden cānibe
2. Her tarafdan kıatlüme ħancer çeker süsen benüm
Seyre varsam sensüz ey servüm çemenden cānibe
3. Sen kemān-ebrüya êtdüm tabla-ı dāğum nişān
Tîr-i ğamzeñ yèridür gönder bedenden cānibe
4. Ān [u] ħüsnüñ ān ile anı da alsa göñlümi
Cān u dil māyil olur her laħza andan cānibe
5. Çīn-i zülfi yāre 'Ulvī' azm êdüp sevdā-y-ile
Gitdi miskīn dil ħaḫā-y-ile Ĥotandan cānibe

Nz. 29⁵⁷*Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün**Remel - + -- / - + -- / - + -- / - + --*

1. Karşu ūtdum sīne-i şad-çāki senden cānibe
Gönder ey kaşı kemānum tîri benden cānibe
2. Defterin bād-ı şabā lü'lü-yi lālānuñ dürer
İlter olsa dişlerüñ vaşfın 'Adenden cānibe

⁵⁶ S: 195b; -A; İ: 80a; -P.
1a olsa: ursa İ.

⁵⁷ S: 195b; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G: 440.

Naẓîre-i Mevlânâ Bâkî Efendi.

1b kemānum tîri: kemān tîrünü S.

2a lālānuñ: lālādan S.

2b İlter: iletür S; dişlerüñ: dişün S.

3b şekker-şikenden: sükker-dehenden S.

4b serv ü: serv-i S.

3. Görmesün kimse şaşkın dëyü lebin dişler baña
Bağduğumca ol büt-i şeker-şikenden cânibe
4. Seyr édelden gül-şen-i hüsnünde kıdd ü haddüñi
Çekmez oldu hâırum serv ü çemenden cânibe
5. Hüsrevâ yıllar-durur yoluñda Ferhâduñ geçer
Mâ'il ol gel **Bâkî**-i şîrîn-suhanden cânibe

Zm 29⁵⁸

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün

Müctes+ - + - / + + - - / + - + - / - -

1. Görüp fütâdelerüñ yatduğımı toprağda
O şeh-süvâr dedı kim gönüller alçağda
2. Uçar hevân ile cân murğ[ı] bağ-ı küyuñda
'Aceb mi tãyir-i kıuds dënıse uçmağda
3. Sülükı ehl-i dilüñ seyr-i bağ-ı dîdâra
Hemîşe zâhid-i huşkuñ hayâli uçmağda
4. Muqayyed olmayan âlâm u çâh-ı manşıb ile
Ne hâlet olduğın añlar fenâ-yı muılağda
5. Murâdı âyinenüñ seyr-i 'aks-i hüsnüñdür
Görındi gerçi saña karşı şüret-i hağda
6. Revâ mıdur dil-i 'Ulvîye bend éder zülfüñ
Ne aşşı var aña bir derd-mend aşmağda

⁵⁸ S: 198b; -A; İ: 93a; -P.

1a görüp fütâdelerüñ yatduğımı toprağda: fütâde-dilleri seyr eyledükde toprağda İ.

2: Maıla'-ı dığer S.; 2a Kafiye sorunu bulunmaktadır.

3 -İ.

5a seyr: şayd S.

6b aña: saña İ.

Nz. 30⁵⁹*Mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fa'lün**Müctes+ - + - / + + - - / + - + - / - -*

1. Metā'-ı bāde-i gül-reng şimdi ayakda
Kumāş-ı zühd ü riyā tırmayup şatılmağda
2. Kenār-ı 'ayş u şafāya geçilse tölmiş ile
Yine pür olsa mey-i hōş-güvār zevrağda
3. Şarābı zevrağ ile içmenüñ zamānı degül
Efendi keştīyi kāğıdda şuyı bardağda
4. Behişt şevkına şādīlīg eyleyüp vā'iz
Miyān-ı meclise atıldı yek mu'allakda
5. Semend-i tab'a süvār oldı 'azm eder **Bākī**
Belāgat ehline yā Hū gönüller alçağda

Zm. 30⁶⁰*Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fa'lün**Remel + + - - / + + - - / + + - - / - -*

1. Baña ol kebg-i hırāmānum eger rām olsa
Ağlamazdum ham-ı kaddüm ğam ile dām olsa
2. Hāne-i bezm-i dili rüşen ederdüñ dāyim
Sākiyā def'-i ğam etseñ bir iki cām olsa
3. Ruhlarıñ öper idüm zülfüñi boynuma şalup
Tül-ı 'ömr ile eger vüs'at-i eyyām olsa

⁵⁹ S: 199a; Sabahattin Küçük; Bākī; *Dîvân*: G: 444.

Nazîre-i Mevlânâ Bākî Efendi.

1b tırmayup: tırmadın S.

5a süvār: suâl S.

⁶⁰ S: 203b; -A; İ: 142b; -P.

4. H̄aṭ-ı la'lũñ göricek gitdi 'adem mülkine cān
Her kişi h̄ānesine 'azm eder aḥşām olsa
5. Yüz çevürmezdi ğam-ı zũlf-i dil-āvīzũñden
Ḳad-i 'Ulṽī elem-i 'iřkuñ ile lām olsa

Nz. 31⁶¹

Fe'ilātũn fe'ilātũn fe'ilātũn fa'lũn

Remel + + -- / + + -- / + + -- / --

1. Devlet el v̄erse yüzin gördüğüm eyyām olsa
Merh̄abā eyleşem ol şũḥ ile bayrām olsa
2. Olıcaḳ yār gibi dil-ber-i şir̄in-ḥarekāt
Teni pālũde-i ter gözleri bādām olsa
3. Gül gibi bāde-i renḡine ne ibrām gerek
Zāhidũñ ḳanın içerdüm eger ibrām olsa
4. H̄asret-i ḳaddũñ ile ḳanlı elifler çeksem
S̄inede her biri bir serv-i gül-endām olsa
5. **Bāḳıyā** 'ayş-ı bahār eyler idük meclisde
Sāḳı-i lāle-'izār u mey-i gül-fām olsa

Nz. 32⁶²

Fe'ilātũn fe'ilātũn fe'ilātũn fa'lũn

Remel + + -- / + + -- / + + -- / --

1. S̄ineye çekmege bir serv-i dil-ārām olsa
Ser-keş olmasa igen 'āşıḳına rām olsa

⁶¹ S: 202^b; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G: 460.

Naẓıre-i Mevlānā Bâkî Efendi.

⁶² S: 203^b; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G: 435.

Naẓıre-i Mevlānā Bâkî Efendi.

2a būs u: büse S.

2b olmasa: olmazsa S.

3a güldē: gülden S; mescidden: mescidde S.

5a ederdi: ederdüm S.

2. Biz dahı kâ'ülüz inşāfa dilā būs u kinār
Her gün olmasa hele bāri her aḥşām olsa
3. Mevsim-i gülde n'olur medrese vü mescidden
Leb-i cüy u leb-i cānān u leb-i cām olsa
4. Künc-i mey-hāne ile gūşe-i gül-şen birdür
Sākī-i lāle-'izār u mey-i gül-fām olsa
5. Terk ederdi mey ü maḥbüb hevāsın **Bākī**
Cānda şabr u dil-i āvārede ārām olsa

Zm. 31⁶³

Mefā'ülün mefā'ülün fe'ülün

Hezec + - - - / + - - - / + - -

1. Göñül tütüldü ol zülf-i dü-tāya
Belāya uğradı miskīn belāya
2. Dem-ā-dem ney gibi inler gamuñdan
Diriğā tıfl-ı dil uydı hevāya
3. Güzeller şāhusın başuñda zülfüñ
Hümāy-ı salṭanatdur şaldı sāye
4. Zamīrümdeñ geçer ol iki gīsü
Egerçi kimseler érmez hümāya
5. Kō yağsun tırmasın bārān-ı miḥnet
Siperdür sīnemüz tīr-i każāya
6. Gedā ol berr ü baḥre şāh iseñ de
İgen aldanma gel ağ u qaraya
7. Murāda erişürüz ivme 'Ulvī
Çıkarlar nerdübāna pāye pāye

⁶³ S: 213b; -A; İ: 25b; -P.

7a erişürüz ivme: erişürsin um S.

Nz. 33⁶⁴*Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün**Hezec + - - - / + - - - / + - -*

1. Dilâ meyl étme vaşl-ı dil-rübāya
Hevā-yı saltanat düşme gedāyā
2. Hümā-yı evc-i istiğnādur ol māh
Anuñ'çün böyle māyıldür hevāya
3. 'İzāruñ yādı bir rengin laṭife
Dehānuñ zikri bir şirīn hikāye
4. Olur la'l-i muşaffā dil-keş ammā
Naẓīr olmaz şarāb-ı dil-güşāya
5. Ferāmuş ét gam-ı dünyāyı **Bâkî**
Bugün şihhatdeyüz minnet Hudāya

Zm. 32⁶⁵*Fe'ilatün fe'ilatün fe'ilatün fe'ilün**Remel + + - - / + + - - / + + - - / + + - -*

1. Sinede dāğ-ı maḥabbet yaqalum lāle gibi
Kaṭre kaṭre dökөлüm göz yaşını jāle gibi
2. 'Aks-i ruḥ-sāruñ ile māh-ı münevverdür cām
Halka-i şoḥbetümüz oldu aña hāle gibi
3. Gerçi biñ biñ bulunur bu saña cānlar vèrici
Kimse yoḡdur leb-i la'lün öpe tebḥāle gibi

⁶⁴ S. 214a; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G: 459.

Naẓîre-i Mevlānā Bâkî Efendi.

5a dünyāyı: dünyāya S.

⁶⁵ S: 222b; -A; İ: 30b, 36b; -P.

1a sinede: sinede bir İ.

7b velî: dili İ.

4. Gitdüñ ey kebg-ħurāmum baña şayd olmaduñ āh
Cānumı ħasret ile ala gözüñ ala gibi
5. Yine diş yāresi gördüm leb-i cān-bahşuñda
Yaşlar çıksa gözümnden n'ola tebhāle gibi
6. Āşinā olmadı gitdi baña ol tāze nihāl
Baħr-i hicrāna gönül ħasret ile ħala gibi
7. Gerçi kim 'azm-i sefer eyledi 'Ulvi-i ħarīb
'Aql ile fikri velī dil-ber ile ħala gibi

Nz. 34⁶⁶

Fe'ilatün fe'ilatün fe'ilatün fe'ilün

Remel + + -- / + + -- / + + -- / + + --

1. Sīne dāğın görüp ol ħonce-dehen lāle gibi
Bir avuç ħanuma girmek diledi jāle gibi
2. Ža'fdan şöyle ħam-ı 'ışk ile nā-peydāyam
Ki hemān şīt u şadām eşidilür nāle gibi
3. Seg raķibe nic'olur göstereyin ölmez isem
Dehen-i yāre uyuzlanmağı tebhāle gibi
4. Umarın kevkeb-i baħtum ere burc-i şerefe
Sīneye ol meh-i tābānu çekem hāle gibi
5. Dil-i Bākīyi ser-i zülfüñ elinden cānā
Çeküben ħışm ile çeşm-i siyehüñ ala gibi

⁶⁶ S. 222b; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G: 518.

Naẓīre-i Mevlānā Bākī Efendi.

2b şīt: şīd S.

4a umarın: umaram S.

Zm. 33⁶⁷*Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün**Hezec + --- / + --- / + --- / + ---*

1. Kemân-keşlikde mâhirdür çaşuñ gâyet hüner-verdür
Velîkîn tîr-i müjgânuñ bahâdırur ciger-derdür
2. 'Aceb mi sîne-i 'uryâna çeksem ey kemân-ebrû
Ĥadengüñ serv-ķâmet ġonce-leb mümtâz dil-berdür
3. N'ola cevri eyleyüp her dem niyâz ehline nâz êtse
Nigâr-ı nâzeninüm ġâyet ile nâz-perverdür
4. Levendâne güzeller gerçi çokdur şehr-i Ĥüsn içre
Benüm çok sevdüğüm ammâ fedâyîdür dil-âverdür
5. Ne deñlü 'ışk-ı dil-berden ferâġat eylesem 'Ulvî
Yine bir bî-vefâya mübtelâ olmaķ muķarrerdür

Nz. 35⁶⁸*Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün**Hezec + --- / + --- / + --- / + ---*

1. RuĤuñ âteş Ĥaķ u Ĥâlûñ baĤûr-ı misk ü 'anberdür
Ĥam-ı zülf-i siyâhuñ Ĥalka Ĥalka dūd-ı micmerdür
2. Benüm dūd-ı kebūd-ı nâr-ı âĤum başdan aşmışdur
Senüñ zülf-i siyâhuñ ayaġuñla baş ber-â-berdür
3. Düşüp ol ķadd-i bâlâdan döşenmiş Ĥâk-i râĤ üzre
Mu'anber zülfi ġüyâ sâye-i serv ü şanavberdür

⁶⁷ S: 229b; A: 115a, İ: 120a; P: 95b.

1b bahâdırur: hüner-verdür A.

⁶⁸ S: 229b; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G: 50.

Naẓîre-i Mevlânâ Bâkî Efendi.

1b Ĥam: Ĥaķ S.

2b zülf-i siyâhuñ ayaġuñla: zülfüñ ayaġuñla nigârâ S.

3b sâye: pâye S.

4a ġözi âĤû: kemân ebrû S.

4. Göñül tîğ-i müjeñden yüz çevürmez ey gözi ahū
O bir şemşîr-i bürrâna varur şîr-i dil-âverdür
5. Zer-i hâliš gibi rengîn olup gitmekde eş'aruñ
Elüñde hâme ey **Bâkî** meger kibrît-i aħmerdür

Zm. 34⁶⁹

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

1. Elinde sâğar-ı gül-gün ile dil-dârı görsünler
Cihân bâğında açılmış gül-i zibâyı görsünler
2. Cemâlün âfitâbın 'arz édüp ref'-i niğâb eyle
Perî-peykerler ol âyîne-i ruħ-sârı görsünler
3. Tıutup nabzum benüm bu derdüme bir çäre bulsunlar
Etibbâya haber eyleñ dil-i bîmârı görsünler
4. Mezâristânda pür-dendân kafâlar remz ile dërler
Ecel muṭribleri çaldığı müsîkârı görsünler
5. Ne hâlet bahş eder güftâruñı ey 'Ulvi bilsünler
Dirilsünler cihân şâ'irleri eş'arı görsünler

Nz. 36⁷⁰

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

1. Açıl bâğuñ gül ü nesrini ol ruħsârı görsünler
Şalın serv ü şanavber şîve-i retfârı görsünler

⁶⁹ S: 233a; A: 118a; İ: 107a; P: 98a.

1b Kafiye sorunu bulunmaktadır.

4a dërler: söyler P.

⁷⁰ S: 233a; Sabahattin Küçük; Bâkî; *Dîvân*: G: 55.

Naẓîre-i Mevlânâ Bâkî Efendi.

1b Şalın serv ü şanavber şîve-i retfârı görsünler: Götür yüzden niğâbın hûblar dîdârı görsünler S.

4a bir bir: yer yer S.

2. K̄apuñda h̄aşı̄l etdi bu devāsuz derdi hep göñlüm
Ne derde mübtelā oldu dil-i bīmārı görsünler
3. Açıldı dāğlar s̄inemde çāk etdüm girībānum
Maḥabbet gül-şeninde açılan gül-nārı görsünler
4. Ten-i zārumda pehlüm üstüḥvānı şayılr bir bir
Beni seyr etmeyen aḥbāb müsīkārı görsünler
5. Güzeller mihri-bān olmaz demek yañlışdur ey **Bākī**
Olur va'llāhi bi'llāhi hemān yalvarı görsünler

Zm. 35⁷¹

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

1. Çeker hışm ile 'uşşāka o çeşm-i k̄ahramān ḥancer
Zamāne görmedi ḥaḳḳā bu resme bī-amān ḥancer
2. Hilāl u hāle şandum aḥlas-ı gerdūnda seyr etdüm
Kuşanmış zer-kemer ol şeh taḳınmış zer-nişān ḥancer
3. Miyān-ı āteş ü āb içre çekdi ıssı vü şovuk
Miyān-ı şāhda n'ola tutar ise ger mekān ḥancer
4. 'Ayān eyler saña āyīn-i bezm ü rezmi ey ḥūnī
Şol elde sāğar u şağ elde her dem ḥūn-feşān ḥancer
5. Miyān-ı serv-i bālāda yazılmış rā-yı ğarrādur
Miyānuñda görinen ey boyı serv-i revān ḥancer
6. Şikāf-ı s̄ine-i 'Ulḩīden olmasun cüdā ğamzeñ
Ġılāf-ı sūrḩ içinde yaraşur olsa nihān ḥancer

⁷¹ S: 235b; A: 121a; İ: 108b; P: 100a.

3 -İ.

3b miyān-ı şāhda n'ola tutar ise ger: miyān-ı şehde tutar ise n'ola S, P.

5a bālāda: ra'nāda S, İ, P.

6 -P.

6b sūrḩ içinde: içinde sūrḩ A.

Nz. 37⁷²

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

1. Êderken tîr-i müjgānuñ gibi hükmin revān hancer
Görüp şemşîr-i ğamzeñ kendüden geçdi hemān hancer
2. 'Adūñuñ tîġ-i kāfir gibi lertzān êtdi endāmın
Miyānına taķındı husrev-i şāhib-kırān hancer
3. Çemende berg-i süsen gökde māh-ı nev degül peydā
Çeker a'dā-yı dîn üzre zemîn ü āsmān hancer
4. Şehā bir dem ney-i hāmeñ cihān bezminde diñlensün
İçürsün düşmene cām-ı fenāyı bir zamān hancer
5. 'Adūnuñ kılsun endāmın ser-ā-pā kana müstaġrıķ
Bitürsün bāġ-ı nuşretde nihāl-i ergāvān hancer
6. Nişār êtdi ġazā yolına der-gāh-ı şehensāha
Muraşsa' bir kemer gerdün meh-i nev zer-nişān hancer
7. Tazarru' demleri geldi Cenāb-ı Hāķķa ey **Bākī**
Êdüp Feth āyetin ezber dilin kılsun revān hancer

⁷² S: 235^b; Sabahattin Küçük; Bākī; *Dīvān*: G. 155.

Naẓīre-i Mevlānā Bākī Efendi.

1b hemān: revān S.

4a ney-i hāmeñ: mey-i cāmuñ S.

6a ġazā: 'atā S.

6b bir: zer S.

7b dilin: dil S.

Sonuç

Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Ek 150 numaralı yazma 'Ulvî' divanının en hacimli nüshası olmakla birlikte Bâkî'nin divan nüshalarından biri sayılabilir. Çünkü söz konusu yazmanın derkenarında Bâkî'ye ait 2 kaside, 1 tahmis ve 155 gazel yer almaktadır. Bu yazmadaki şiirler, Bâkî divan neşirleri ve divanında yer almayan şiirlerin sunulduğu makalelerle kıyaslandığında bunlardan üçünün daha önceki çalışmalarda yer almadığı görülür.

Bunlara ek olarak 'Ulvî'nin Türk edebiyat tarihindeki değerini göstermesi bakımından önemli olan ve 35 gazeline Bâkî tarafından yazılan 37 naziresinin varlığına işaret etmektedir. Devrin Sultânı'ş-şu'arâsı Bâkî'nin 'Ulvî'ye ziyadesiyle nazire yazmasına ek olarak birçok şiirinde de onun kafiye/redif kelimelerini kullanması, Bâkî'nin 'Ulvî'yi iyi bir şair olarak gördüğüne ve ondan etkilendiğine delildir. Bâkî gibi kıymetli bir şair ve devlet adamını bu denli etkilemesi, 'Ulvî'nin Türk edebiyatındaki yerini belirlemede önemli bir göstergedir.

Burada bir yazmadan hareketle Osmanlı şiirinin zirve şahsiyetlerinden biri olan Bâkî'nin şiirlerinin yanı sıra kaynağı ve şiirine yeni bir bakış getiren bilgiler sunulmuştur. Daha önce farklı akademik seviyelerdeki '*Ulvî Dîvânı*' çalışmalarında divanın Süleymaniye Kütüphanesi nüshasında bulunan bu değerli ve özgün bilgiler tam anlamıyla irdelenmemiştir. Bu durum bu bilgilerin sunulmasını zaruri kılmıştır. Bu makaledeki tespitlerin müstensihden kaynaklanan bir takım çelişkili yahut hatalı bilgilerden dolayı kat'î olduğu söylenemez. Ancak ileride yapılacak çalışmalara bir dayanak olabileceği gibi yeni ve daha doğru tespit ve malzemelerle düzeltmelere gidilebilir.

KAYNAKÇA

- Aydemir, Yaşar (2013), “Üç Dostun Birlikte Meşki: Nev’î, Bâkî ve Muradî’nin Nazireleşmeleri”, *Turkish Studies, Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu Armağanı*, Volume 8/1, s. 65-97.
- Bahadır, Savaşkan Cem (2013), “Bâkî’nin Pervâne Bey Mecmuası’nda Yer Alan Yayınlanmamış Gazelleri”, *Turkish Studies*, S. 8/1, s. 187-213.
- Bâkî (1276), *Dîvân-ı Bâkî*, Tıpkıbası, İstanbul: Mûsika-i Hümâyûn-ı Hazret-i Mülûkâne Litografya Destgâhu.
- Balcı, Rüştü (2007) (Terc.), *Kâtip Çelebi Keşfü’z-zünûn An Esâmî’l-Kütûbi ve’l-Fünûn*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Bursalı Mehmet Tahir Bey (1972), *Osmanlı Müellifleri*, (3 Cilt) (Hzl.) A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, İstanbul: Meral Yay.
- Büyükdemirtaş, Nezahat (1963) (Hzl.), *‘Ulvî Divanı: Tevhid Naat Dîbace Kasaid*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Mezuniyet Tezi, Yer No: TAEK 598.
- Çetin, İsmail (1992) (Hzl.), *Derzi-zâde ‘Ulvî (Hayatı Edebi Şahsiyeti ve Divanının Tenkidli Metni)*, Elazığ: Fırat Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Ergin, Işıl (1963) (Hzl.) *Ulvî: Hayatı Gazellerinin Edisyon Kritiği*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Mezuniyet Tezi, Yer No: TAEK 595.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet (1935), *Bakî Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul: Suhulet Kitap Yurdu.
- Eyüboğlu, İsmet Zeki (1972), *Bâkî*, İstanbul: Kıtış Yay.
- İnalçık, Halil (2011), *Has-bağçede ‘ayş u tarab Nedimler Şairler Mutribler*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay.
- İsen, Mustafa (1994) (Hzl.), Gelibolulu ‘Âlî b. Ahmed: *Künhü’l-Ahbâr’ın Tezkire Kısmı*, Ankara: AKM Yay.
- Kalyon, Abuzer (2011), *Peşteli Hisâlî Metâlîü’n-Nezâir (II. Cilt) İnceleme-Metin*, Ankara Gazi Üniversitesi Doktora Tezi.
- Kaya, Bilge (2003) (Hzl.), *Hisâlî Hayatı-Eserleri ve Metâlîü’n-Nezâir Adlı Eserinin Birinci Cildi (İnceleme-Metin)*, Ankara: Gazi Üniversitesi Doktora Tezi.
- Kayabaşı, Bekir (1997), *Kâf-zâde Fâ’izî’in Zübdetü’l-Eş’âr’ı*, Malatya: İnönü Üniversitesi Doktora Tezi.

- Kesik, Beyhan (2012), "Bir Yazmadan Hareketle Bâkî'nin Yayınlanmamış Şiirleri" *Turkish Studies*, Volume 7/1, p.1489-1500.;
- Kesik, Beyhan (2012), "Bazı Şiir Mecmualarından Hareketle Basılı Divanlarda Bulunmayan Bâkî Mahlaslı Şiirler", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 9, s. 115-122.
- , (2012), "Bazı Şiir Mecmualarından Hareketle Basılı Divanlarda Bulunmayan Bâkî Mahlaslı Şiirler II", *Turkish Studies*, S. 8/13, s. 337-350.
- Kılıç, Filiz (2010) (Hzl.) 'Âşık Çelebi Meşâ'irü'ş-Şu'arâ, (III cilt), İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay.
- Köksal, Fatih (2006), *Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazire*, Ankara: Akçağ Yay.
- Köksal, M. Fatih (2013), "Bâkî'nin Bilinmeyen Veda Gazeli ve Dîvânında Bulunmayan Bazı Şiirleri", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 10, s. 319-330.
- Kutluk, İbrahim (1997) (Hzl.), *Bevânî Mustafa b. Câr'ullâh Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Ankara: TTK Yay.
- , (2014) (Hzl.), *Kımalı-zâde Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, (II cilt), Ankara: TTK Yay.
- Küçük, Sabahattin (2011) (Hzl.), *Bâkî Dîvânı*, Ankara TDK Yay.
- Mecmu'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi Ali Nihad Tarlan No: 62
- Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Yapı Kredi Kütüphanesi No: 383.
- Mutçalı, Serdar (1995), *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık Yay.
- Olgun, Tahir (1984), *Edebiyat Lugati*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Öztürk-Fidan, Gülşah Gaye (2010), "Konya Mevlana Müzesi 2095 Numarada Kayıtlı Mevlevilikle İlgili Bir Mecmuadan Hareketle Bâkî'nin Yayınlanmamış Bir Şiiri", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 2, s. 95-108.
- Riyâzî, *Riyâzü'ş-Şu'arâ*, Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 3724.
- Saraç, M. A. Yekta, *Emrî Dîvânı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü No. 3144, Kültür Eserleri No. 427, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı E-Kitap.
- Solmaz, Süleyman (2005) (Hzl.), *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)*, Ankara: AKMB Yay.

Şemseddin Sâmi (1996), *Kâmûsu'l-A'lâm*, Tıpkıbasım, (VI cilt), Ankara: Kaşgar Neşriyat.

Tanyıldız, Ahmet (2015), "Tahran'da Bulunan Türkçe Bir Şiir Mecmûası Ve Neşredilmemiş Bazı Şiirler", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, S. 2, s. 39-87.

Taş, Hakan (2010), "Bâkî'nin Dîvân'da Bulunmayan Bir Gazeli ve Feyzî'nin Naziresi", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 1, s. 181-192.

'Ulvî, *Dîvân*, Fransa Paris Bibliothèque National Suppl Turc 580

—————, *Dîvân*, İngiltere Londra British Museum Or. 11132

—————, *Dîvân*, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum No: 304

—————, *Dîvân*, Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Ek No: 150